

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
MEZŐGAZDASÁGI KAR
GAZDÁLKODÁSI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI
INTÉZET
MEZŐGAZDASÁGI MÉRNÖKI BSC SZAK

GAZDASÁGÁTADÁS, FÓKUSZBAN A DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓ FIATAL GAZDÁI

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

Készítette:
GYOVAI ANITA

Konzulens:
Dr. habil Komarek Levente
intézetvezető, oktatási dékánhelyettes, egyetemi docens

Társkonzulens:
Dr. Privóczki Zoltán
címzetes főiskolai tanár
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

2024

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	4
2. Irodalmi áttekintés.....	6
2.1. Hazánk mezőgazdaságának jelenlegi generációs helyzete, annak áttekintése	6
2.2. A magyar mezőgazdaság előregedő mivoltának lehetséges okai, a generációváltás korlátai	8
2.3. A nemzedékváltást elősegítő eszközök hazánkban	10
2.4. A korábbi szabályozás teremtette lehetőségek a gazdaságátadás tekintetében	12
2.4.1. Adás-vétel a mezőgazdaságban	12
2.4.2. A földforgalmi törvény gazdaságátadáshoz kapcsolódó főbb rendelkezései.....	13
2.4.3. Öröklés a mezőgazdaságban	13
2.4.4. Ajándékozás a mezőgazdaságban	13
2.4.5. Példák a sikeres gazdaságátadásra a régi szabályozás tükrében	14
2.5. Az új törvényi szabályozás adta lehetőségek a gazdaságátadás tekintetében	14
2.5.1. 2021. évi CXLIII. törvény az agrárgazdaságok átadásáról.....	15
2.5.2. A gazdaságátadási szerződés alanyainak meghatározás	16
2.5.3. A gazdaságátadási szerződés tárgyának meghatározása	16
2.5.4. A gazdaságátadási szerződés típusai.....	17
2.5.5. Az agrárgazdaságok átadásáról szóló törvény további rendelkezései	17
3. Anyag és módszer	19
3.1. A kutatás helyszínének bemutatása	19
3.2. Módszer	19
3.2.1. Kérdőíves felmérés	19
3.2.2. Mélyinterjú.....	21
4. Eredmények.....	23
4.1. A kérdőíves kutatásom eredményei.....	23
4.1.1. Életkor szerinti megoszlás	23
4.1.2. Hány hektáron gazdálkodik	24
4.1.3. A válaszadók megoszlása aszerint, hogy terveznek-e a közeljövőben gazdaság átadást-átvételt	24
4.1.4. Az agrárgazdaságok átadásáról szóló 2021. évi CXLIII. törvény ismerete.....	25

4.1.5. A válaszadók megoszlása aszerint, hogy honnan hallottak a törvény létezéséről ..	26
4.1.6. A kérdésben felvetettek milyen mértékben jellemzőek	26
4.2. A mélyinterjú eredményei	30
5. Következtetések, javaslatok	35
5.1. Következtetések.....	35
5.2. Javaslatok.....	40
6. Összefoglalás.....	45
7. Irodalomjegyzék.....	47

1. Bevezetés

Szakdolgozatom fő célkitűzése, hogy felhívjam a figyelmet a magyar mezőgazdaság egyik legégetőbb problémájára, a generációváltás nehézségeire és az ebből adódó elöregedő agrártársadalomra, a gazdaságátadás lehetőségeire, ezek közül is főként az új törvényre. Mivel nem kis volumenű problémáról beszélünk, amely már lassanként kihatással lesz az egész társadalomra, úgy gondolom, nem mehetünk el szó nélkül az ügy mellett. Minden lehetséges eszközzel tudatosítani kell az idősödő gazdálkodókban, hogy nem szégyen átengedni a gazdaság vezetését a fiatalabb generációnak és tájékoztatni kell őket az új lehetőségekről, amelyek megkönnyítik az átadás intézményét. Nem csak a gazdálkodók szemeit kell felnyitnunk, hanem a döntéshozó szervekét is. Ezért a szakdolgozatomat úgy próbáltam felépíteni, hogy általánosságban bemutassam Magyarországon a mezőgazdaság jelenlegi helyzetét a korösszetétel tekintetében, korábbi kutatások alapján összegyűjtöttem a lehetséges okokat, melyek az idősödő gazdák ellenállásához vezet az átadás tekintetében. Mindemellett kitérek a lehetséges eszközökre, melyek megoldást jelenthetnek a generációváltás problémájának megoldásában. Itt kiemelt figyelmet fordítok az agrárgazdaságok átadásáról szóló, 2021. évi CXLIIII törvényre (a továbbiakban: gazdaságátadási törvény). Ennek keretein belül boncolgatom az új gazdaságátadási törvény adta lehetőségeket, bemutatom az ezzel kapcsolatos előnyöket, a felmerülő esetleges hátrányokat. Kutatásomban kiderítem, vajon mennyire ismert a gazdálkodók körében a 2023. január 1. napjától hatályos új törvény, kifejezetten a Dél-alföldi régióban. A szabályozás tekintetében szembe állítom a múltat a jelennel, párhuzamot vonok a korábbi és a mostani lehetőségek között. Szakdolgozatom megírásával nem csak a saját tudásvágyam kielégítése a cél, szeretnék információval szolgálni mindazoknak, akiket érint a gazdaság átadása-átvétele a közeljövőben, mert úgy látom, jelenleg az ezzel kapcsolatos információk áramlása akadályokba ütközik. A problémáról a társadalom szintjén beszélünk, a megoldás eszközei léteznek, azonban ezek az ismeretlenség homályába vésznek.

Véleményem szerint egy fiatal gazdálkodónak kifejezetten nehéz elindulni a gazdálkodás útján, ehhez minden segítségre szükséges van. Mindemellett nem csak a fiataloknak kell megkönnyíteni a dolgát, hanem az idősödő gazdáknak is. Sokkal szívesebben kezdik el nyugdíjas éveiket, ha megkönnyítve érzik a gazdaságátadás bonyolult, olykor nehézkes procedúráját. Nem utolsó sorban pedig az anyagi tényezők is kiemelt fontossággal bírnak mind a két oldal szempontjából.

Természetesen az új törvény hatásainak kutatása során némi nehézséggel szembesülök, hiszen gyermekcipőben jár még ez az új szabályozás. Ugyanakkor úgy gondolom, találok már erre precedenst. Hiszen előrevetítve elmondhatjuk, hogy az új jogi szabályozás lényegesen megkönnyíti a gazdaságok átadását-átvételét, szemben a korábbi szabályozással. Ezáltal jóval előnyösebb helyzet teremthető meg a gazdálkodók számára.

Elmondhatjuk, hogy mai viszonylatban Magyarországon a mezőgazdaság elöregedő tendenciát mutat. Ez pedig kifejezetten nagy veszélyt jelent a szektor fennmaradására. Hiszen, ha az idősödő gazdák már képtelenek ellátni gazdaságuk vezetését, a fiatalok pedig nem veszik át a stafétát, jelentős gondok elé nézhetünk. A fő kérdés az, hogy vajon miért döntenek úgy az idősödő generációk, hogy inkább a maguk kezében tartják az irányítást? Az egyik oka talán az, hogy az eddigiekben tetemes költségek mellett lehetett véghez vinni a gazdaságok átadását. Sőt, nem csak az anyagi terheken volt a hangsúly, hanem az időn is. Ugyanis korábban időigényes és bonyolult jogi procedúráról beszélhettünk. Illetőleg az új törvény megjelenése előtt nem is létezett egy konkrét, átfogó jogi szabályozás ebben a kérdéskörben. Így hát mindamellett, hogy nagyban könnyített a helyzeten, iránymutatást is ad a gazdálkodók számára. Sőt, talán ezáltal a mezőgazdaság társadalom nagymértékű fiatalodása is megtörténhet. Amelyre igen nagy szükség lehet a közeljövőben.

A törvény meglétéről való tájékoztatás szükségességéről sem szabad megfeledkeznünk. Valószínűsíthető, hogy jelenleg számos olyan gazdálkodó lehet, akik még nem hallottak az új jogszabályról. Dolgozatomban kitérek majd annak a vizsgálatára is, hogy mekkora a tájékozottság mértéke az érintettek körében, milyen visszhangot váltott ki esetükben. Egyáltalán hallottak-e már az újításról, hiszen a törvényalkotó által kitűzött célok eléréséhez elengedhetetlen a megfelelő és mindenki számára érthető információáramlás a megszólítani kívánt réteg felé. A szakemberek bizakodva tekintenek a jövőbe. De hogy sikerült-e egy korszakalkotó megoldást találni az elöregedő mezőgazdaság problémájára, az még a jövő zenéje. Azonban érezhető, hogy elkezdődött valami változás ezen a területen, mi több, mindez a jó irányba is mutat.

2. Irodalmi áttekintés

2.1. Hazánk mezőgazdaságának jelenlegi generációs helyzete, annak áttekintése

A magyarországi mezőgazdaság a múltban igen komoly fajsúllyal rendelkezett. Nagy mennyiségű termék előállítására volt képes, amely színvonala is kiemelkedett a többi országgal szemben (Tóthné, 2023). A mezőgazdaság nemzetgazdaságunk egyik fő ágazatának volt tekinthető, főként a kiváló éghajlati, valamint geológiai sajátosságoknak köszönhetően. Mára azonban a mezőgazdaságból élők száma csökken és az agrártársadalom fokozatos elöregedést mutat (Privóczki, 2020). Napjainkban az állattenyésztéshez képest a növénytermesztés dominál, noha ennek mértéke is visszaesett az elmúlt évben (KSH, 2022). A kizárólag állattartással foglalkozó gazdaságok csökkenése mostanában figyelhető meg igazán (Mauthner, 2024). A mezőgazdaságból élők számában az 1960-as éveket megelőzően volt egy nagyobb volumenű csökkenés, rengetegen elhagyták ezt a pályát. A gazdálkodási forma is megváltozott, a magángazdaságok helyébe az állami gazdaságok léptek. A rendszerváltás új szeleket hozott, visszaállították a mezőgazdaság régi struktúráját. Újra a kis paraszti gazdaságok kerültek a középpontba (Hantos, 2010). Jelenleg a magyar mezőgazdaságnak egy kiemelkedő problémával kell szembenéznie, amely nem más, mint az elöregedő agrártársadalom. Számadatokat tekintve jelenleg megközelítőleg 210 ezer fő az, aki a mezőgazdaság valamelyik területét választotta megélhetéséül. Az ország népességének körülbelül 8%-a dolgozik ezen a területen (Urbányi, 2023). A magyar mezőgazdaság lemaradást mutat a piacon a versenytársakkal szemben, noha a természeti adottságok lehetővé tennék, hogy kiemelkedjünk Európa más országai közül. Különösen az Unió csatlakozás hatott negatívan Magyarország agrárszektorára. Országunk ekkor - az anyagi erőforrások tekintetében – jelentős hátrányban volt a többi tagállamhoz képest, hiszen mások sokkal színesebb termékkínálattal rendelkeztek, valamint már ekkor is megfigyelhető volt a mezőgazdaságban dolgozók csekély száma, mind Magyarországon, mind pedig az Európai Unió többi tagállamában. Ezzel ellentétben panaszra nincs okunk, hiszen számos terméket exportálnak jelenleg is országunkból külföldre. Azonban az érdekérvényesítés tekintetében hazánk akadályokba ütközik kis mérete lévén (Privóczki, 2020). A mezőgazdaság nem csak az élelmiszerellátás tekintetében fontos világszerte, hanem a vidék megőrzésében, a hagyományok ápolásában és az ott élők megélhetésében (Dias – Franco, 2018).

A generációváltás témájában a legtöbb szerző egyetért/egyetértett abban, hogy ideje lenne megoldást találni a nemzedékváltás nehézségeire. Sokan az Unió csatlakozáshoz fűztek nagy reményeket, főként a támogatások tekintetében, de mindez megoldást nem hozott. Az

AGRYA szerint a generációváltás egy komplikált dolog, ezért nem lehet pusztán csak az EU-s támogatásokban bízni, mint a megoldás kulcsában. Ezért a szervezet 2018-ban megfogalmazta, hogy szerinte mely tényezők lennének azok, amelyekre fókuszálni kellene a megoldás tükrében: adminisztráció, földügy, támogatások, humán erőforrás, foglalkoztatás és a fiatalok pályaorientációja, képzések, érdekérvényesítés. Emellett már ebben az évben kifejtették véleményüket a jelenleg hatályos törvények módosításának szükségességéről. A megváltó törvénymódosítás elmaradt, azonban 2021-ben az új törvény megszületett (AGRYA, 2018). Néhány évvel ezelőtt a piaci folyamatok felgyorsultak, amely még jelenleg is tart és a jövőben még inkább így lesz. Ehhez pedig szükséges, hogy az agrárium korszerkezete alkalmazkodjék. Amennyiben a fiatalok száma kevés, akkor képtelenség lesz a kilépő időseket helyettesíteni. Mindennek köszönhetően nem valósul majd meg a mezőgazdaság működésének folytonossága és az innováció (Molnár, 2021). Nézzük meg mit mutatnak a számok a gazdálkodók életkorával kapcsolatban: egy 2020-ban készült felmérés szerint, Magyarországon mindössze 10% - a az összes gazdaságnak, amelyet fiatal gazdálkodó, azaz 40 év alatti személy vezet. Ez az eredmény immár 4 éve született, azonban ez azóta sem mutat túlzott növekedést. A 65 év feletti gazdálkodók jóval magasabb arányban jelennek meg, az ő számuk megközelítőleg 35% körüli értéket tesz ki. A köztes korosztály, azaz a 40 – 65 év közöttiek aránya a legmagasabb, 55 % (KSH, 2020). Egy 2024-ben végzett kutatás megállapította, hogy Békés vármegyében van a legnagyobb mértékben jelen az előregedés, itt a legmagasabb a vezetők átlagéletkora. Ellenben Borsod vármegyével, ahol pedig a legalacsonyabbnak mondható (Csegődi, 2024). A fiatal korosztály csökkenésében szerepet játszik hazánk népességének csökkenése is. Egyesek szerint 2060 -ra a népesség 8 millió 590 ezer fő lesz, mások szerint, akik negatív szemléletmóddal tekintenek a helyzetre, 6 millió 920 ezer fő lesz. A Népességtudományi Kutatóintézet a két becslés között megtalálta az arany középutat. Az ő becslésük 7 millió 920 ezer fő. A népességcsökkenés mellett az átlagéletkor növekedése is megfigyelhető lesz. 2060-ra a nőké 88,8 év lesz, a férfiaké 82,6. Ez a tényező önmagában pozitív, azonban mindez azt mutatja, hogy a fiatalok korai érvényesülésének lehetősége romlik. Kőszegi (2018) úgy fogalmazta ezt meg, hogy a népesség nagy mértékű előregedésének köszönhető az agrártársadalom nem túl kedvező korösszetétele, melyből következtethető a generációváltás problematikája (Privóczki és munkatársai, 2015). Ezekből az adatokból feltűnhet, hogy a magyar mezőgazdaság jövője számos anomáliát mutat. Nem lesz, aki az agráriumban dolgozzon, ha majd az idősek már nem tudják megművelni a földeket. Szükség lenne arra, hogy a helyükbe lépjenek olyan személyek, akik szakmai tudásukkal méltó módon vesznek részt a mezőgazdasági termelésben és akik megteremtik a fejlődő mezőgazdaság alapjait (AGRYA, KSH, 2013). A mezőgazdaság nagyívű

technológiai fejlődése bizakodásra ad okot, azonban ehhez elengedhetetlen tényező a fiatal generáció (Szentesi, 2019).

2.2. A magyar mezőgazdaság előregedő mivoltának lehetséges okai, a generációváltás korlátai

Az agrártársadalom előregedése körülbelül ötven éves múltat tekint vissza, azonban az elmúlt évtizedben nagy mértékben felgyorsult a folyamata. Ekkor kezdődött meg a mezőgazdasági társadalom lassanként történő átrendeződése (Hantos, 2010). Egy 2009-ben készült kutatás szerint a gazdák több mint kétharmada volt 50 éven felüli, 41% pedig már a 65. életévét is betöltötte. A szerző már ekkor rohamos előregedésről beszélt (Székely, 2009). A korösszetétellel kapcsolatos kutatások évek óta zajlanak. Az AGRYA és a KSH folyamatosan vizsgálatokat végeznek a témában (Privóczi és munkatársai, 2015). A gazdátársadalom előregedésének számos magyarázata lehetséges, amelyek közül, a legtöbb szerző szerint, az alábbiak emelkednek ki a leginkább: gazdasági, pénzügyi okok; az egyénből (átadóból, átvevőből), annak személyiségéből, hozzáállásából eredő okok; társadalmi okok (Hamza, 2022). A témával foglalkozó szakemberek többsége egyetért Hamza szavaival, az általa felvázolt okokkal. Az AGRYA (2018) egy korábbi értekezésében hasonló magyarázatokat sorakoztatott fel, az alábbiakkal kiegészítve: hosszadalmas jogi procedúra, a széleskörű adminisztrációs kötelezettség (AGRYA, 2018). Ha megnézzük azt a felmérést, amelyet a KSH 2020 – ban készített a 65 év feletti gazdálkodók körében, megdöbbentő adatot láthatunk: 51% válaszolta azt, hogy lényegében fogalma sincs arról, mi lesz majd a gazdaságával. Holott ez a korosztály már elég idős ahhoz, hogy elgondolkozzon a jövőn (Urbányi, 2023). Az OTP egy évvel korábban, 2019-ben végzett egy kutatást, melynek eredményei szerint az agrárgazdaságok 28 százalékánál nincs olyan utód, aki átvenné a gazdaságot (Országgyűlés Hivatala, 2021).

Európa szinten a mezőgazdasági vállalkozások fő formája a családi gazdaságok. Ők vesznek részt a termelés legnagyobb részében. Ezekben a gazdaságokban a családi kötelék különösen fontos tényező, éppen ezért, amint eljön a nemzedékváltás órája, a családtagok kerülnek előtérbe. Így elsődlegesen a családon belül szeretnék, ha megtörténne a generációváltás. Ezért hátráltató tényező lehet az is, ha mondjuk nem születik gyermek egy családon belül. Ilyenkor általában nem történik meg az átadás, inkább felszámolják a vállalkozást (Kőszegi, 2018). Hamza (2020) által leírtak ennek ellentmondanak. Bemutat egy 2019 – ben készült kutatást, melynek eredménye szerint kevésbé meghatározó tényező az átadók szemszögéből az, hogy van – e családtag, aki átvenné a gazdaságot. A szerző kiemel

egy személyből eredő okot: az idősek nem bíznak a fiatalabb generáció szakértelmében, úgy érzik az átadást követően már nem lesz beleszólásuk a vezetésbe, elveszítik fontosságukat és irányító szerepüket, haszontalannak érzik magukat, nem akarnak megválni a kemény munkával felépített és létrehozott javaiktól. Ennek azonban ellent mond az AGRYA (2018) véleménye. Szerintük az idősödő gazdák legkevesebb hányada tart attól, hogy fiatalabb utódja szakmai szempontból nem megfelelő a gazdaság átvételére. Az én véleményem az, hogy ez egyénfüggő, az idősek felfogásán múlik csak, hogy mennyire bíznak az utódaikban. Mindezek főleg lelki tényezők, melyeket igen nehéz áthidalni. Gyakorta javasolják egy pszichológus segítségének igénybevételét is ezen problémák megoldására. Az átadó félelmét, miszerint a fiatalok kevesebb szakértelemmel rendelkeznek és kevésbé hatékonyan tudnák vezetni a gazdaságot, számos kutatás megcáfolja. Ugyanis számadatokkal bizonyítható, hogy a fiatalabb generáció által vezetett gazdaságok mérete nagyobb, működése sikeresebb, magasabb hasznot képesek elérni. A környezetvédelem fontosabb a számukra, fiatalosabb lendülettel és eredményesebben képesek igazgatni egy gazdaságot. Nem utolsó sorban pedig nem ijednek vissza a legújabb technológiáktól, innovációktól. Igen fontos tényező továbbá, hogy az idősekkel ellentétben rajtuk még nem mutatkoznak a „burnout” jelei, újult energiával vágnak bele egy vállalkozásba (Hamza, 2022). Az idős korosztály ellenállását a két korosztály eltérő nézőpontja is eredményezi (Urbányi, 2023). Az információk hiánya is okként szerepeltethető, mely az átadást és magát a generációváltást érinti. Szakemberek elmondása szerint a gazdafórumokon visszatérő vendégként jelennek meg az ezzel kapcsolatos kérdések, főleg az elmúlt néhány évben (Kovács, 2020). Napjainkban egyre több az a fiatal pályakezdő, aki egyáltalán nem rendelkezik az agrárium területén felmenőkkel. Tehát érintettségük és kötődésük nincs. Bizonyított tény, hogy azokban a családokban, ahol a gyermekeket már egész fiatalon a mezőgazdaság és a szakma szeretetére nevelik, ott a generációváltás is sokkal könnyebben megvalósulhat (Privóczki és munkatársai, 2017). Végül de nem utolsó sorban hangsúlyt kell fektetnünk arra, hogy mára már a fiatalok szemében a mezőgazdaság számos negatív tulajdonsággal rendelkezik, ezért nem választják szívesen, mint a megélhetésük forrását. Egy 2020-ban készült kutatás során megállapították, hogy azok a pályaválasztás előtt álló fiatalok, akiknek a családja gazdálkodik, sokkal nagyobb számban választják ezt a pályát, mint akik nem mezőgazdasággal foglalkozó családba születtek bele (Szinay – Zöldréti, 2020). Urbányi (2023) véleményével szoros összefüggésben fogalmazták meg Privóczki – Borbély – Bodnár (2015) szerzők nyolc évvel korábbi véleményüket, mely szerint nagy szükség volna a fiatalokat a mezőgazdasági tanulmányok irányába terelni annak érdekében, hogy biztosított legyen a szakmailag megfelelő utánpótlás.

Elmondható, hogy az agrártársadalom elöregedése nem csak hazánkban, hanem más, fejlett gazdasággal rendelkező területeken is megfigyelhető (Privóczki és munkatársai, 2017). Európai szinten a 45 évnél fiatalabb gazdálkodók hányada körülbelül 5%, míg a 65 év felettiek 33 %. A számokból láthatjuk, hogy az elöregedés itt is problémát jelent (Urbányi, 2023). Az Unióban a hazai megítéléssel ellentétben a fiatal gazdák kora másképpen van meghatározva, itt ugyanis a 35 év alatti gazdálkodókat minősítik annak (Privóczki és munkatársai, 2015). Európában vannak olyan országok, ahol a nemzedékváltás elkerülhetetlen annak érdekében, hogy a fiatalabb generáció érvényesülése megvalósuljon. Példának okáért Angliában, ha egy fiatal gazdálkodó mezőgazdasággal szeretne foglalkozni, erre a legtöbb esetben csak akkor van lehetőség, ha a családon belül megvalósul a generációváltás (Chiswell – Lobley, 2018).

2.3. A nemzedékváltást elősegítő eszközök hazánkban

A fiatal gazdák elsődlegesen a pénzügyi támogatásokat határozzák meg, mint a generációváltást elősegítő legfőbb eszközt. Számukra legalább ennyire fontos segítség lenne a földhöz való hozzájutás kérdésének szabályozása. Ezt a témát korábban már a Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége is körbejárta. Fontossági sorrendben ezek után következik az adminisztráció megkönnyítése, mely az átadás során merülhet fel. Arról nem is beszélve, hogy a gazdálkodók nagy hányada azt sérelmezi, hogy nincs a birtokukban elég információ a gazdaságátadásról, főleg annak jogi kereteiről, követelményeiről, menetéről. Továbbá segítségként jelölték meg a jogi szabályozás megkönnyítését (Hamza, 2022). Hamzával nagyon hasonló véleményt fogalmaz meg az AGRYA (2018). Szerintük is kiemelt fontossága lenne az olyan szervezeteknek, akik információval és segítséggel szolgálnak a generációváltás tekintetében a gazdáknak. Megemlítik még a fórumokat, mint a véleménycserék helyszínét és a különböző kiadványokat, amely a főbb útmutatásokat tartalmazzák. Hamzával ellentétben ők felhívják a figyelmet a jogszabályok módosításának szükségességére és az öröklés által bekövetkező birtokaprózódás kiküszöbölésére. Továbbá szerintük folyamatos hangsúlyozás szükséges a téma fontossága tekintetében (AGRYA, 2018). Dr. Weisz Miklós, az AGRYA társelnöke már egy 2011- ben tartott előadásában nagyon jól megfogalmazta azt, hogy melyek azok a dolgok, amelyek szükségesek lennének a sikeres generációváltás elősegítéséhez: szükség lenne egy szilárd lábakon álló költségvetésre; ösztönözni kellene a generációváltást a magasabb összegű támogatásokon keresztül; előtérbe kellene helyezni a technológiai színvonalnak, innovációnak megfelelő beruházásokat; ellenőrzés alatt kellene tartani a gazdák jelenlegi szakmai tudását; fontos lenne a pályakezdő gazdálkodók támogatása/foglalkoztatása; elő kellene mozdítani a különböző tapasztalatok megosztását a külföldi országokkal; és végül,

de nem utolsó sorban szükség lenne egy kommunikációs rendszer kiépítésére, mely során lehetővé teszik a nyomonkövethetőséget (Weisz, 2011). Az AGRYA (2018) évek óta hangsúlyozza azt a véleményét, miszerint hatalmas szükség volna a fiatal gazdák viszonylag magasabb összegű támogatására, amellyel más szakemberek is egyetértenek. Jelen esetben a tanulmány szerzője is kifejti, hogy egyetért az AGRYA évek óta hangoztatott álláspontjával. Továbbá véleményét kiegészíti még azzal, hogy szükséges lenne egy átfogó és komplex jogi szabályozás. Ez a tanulmány megírása óta meg is született. Továbbá megemlíti egy olyan gondolatot is, amelyet egy 2009-es tanulmányában Székely Erika (2009 pp. 5.) és 2018 – ban az AGRYA (2018) már kifejtett, hogy az öröklés okán bekövetkezett szétaprózódást valamilyen formában meg kellene szüntetni. Hiszen csak akkor lehet sikeres egy családi gazdaság, ha megmarad az egysége (Privóczki, 2019).

Hazánkban a fiatal gazdák kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a támogatások meglétének. Uniós szinten az 1980-as évek kezdetétől fogva jogosultak voltak a fiatal gazdák olyan beruházási támogatásokra, amelyek magasabb összegben illették meg őket. Hazánk fiatal gazdálkodói az Uniós csatlakozást követően is részesültek ebben (KPMG Tanácsadó Kft., 2016). A jövőre nézve bizakodhatunk, hiszen az új Közös Agrárpolitika megalkotása során kiemelt figyelmet fordítottak a fiatal gazdákra, azon belül is az anyagi támogatásokra és a nemzedékváltásra. Ez a 2023 és 2027 közötti időszakra vonatkozik (Tóthné, 2023). 2023. szeptember 01. napjától 2023. december 10 napjáig lehetőség volt „Bemutatóüzemek támogatása” elnevezést viselő pályázatot benyújtani a felsőoktatási intézményeknek, kutatóintézeteknek, agrárszakképzési centrumoknak és gazdasági társaságoknak. Ezek az üzemek a tudásátadást szolgálják, amely szintén segítséget nyújt a generációváltásban. Amellett, hogy a nemzedékváltás elősegítése volt a cél, a pályázat megalkotásánál nem csak ezt tartották szem előtt. Hanem azt is, hogy a hazai gazdákkal megismertessék az olyan technológiákat, amelyek segítségével ökológiai gazdálkodást tudnak folytatni a későbbiekben (Sinka, 2023).

Számos szakember nyilatkozik arról, miszerint a közeljövőben körülbelül negyvenezer családi vállalkozás lesz az, amelyet érinteni fog az utódlás. Természetesen ez a szám nem csupán az agrárvállalkozásokra vonatkozik, hanem együttevve az összes vállalkozás típusra. A cégvezetőknek dönteniük kell, hogy megbíznak utódaikban annyira, hogy átadják nekik a vezetés lehetőségét, vagy pedig az eladás, legvégső esetben pedig a megszüntetést választják (Falus, 2023). Napjainkban nagyon kedvelt gazdasági forma az őstermelők családi gazdasága (Olajos, 2022). Külföldi szerzők, jelen esetben Dias C., Rodrigues R. G, Ferreira J.J. (2019) is egyetértenek abban, hogy a családi gazdaságok a fő alkotói a mezőgazdasági ágazatnak,

amelyek térbeli elhelyezkedése a vidékhez köthető. Ezekben a főként kisebb méretű családi vállalkozásokban az irányítás és az ellenőrzés egy kézben van, tehát nem különül el (Dias és munkatársai, 2019). A családi vállalkozásnál a fő pozitív szempont az, hogy mind a döntés joga, mint pedig az irányítás az alapító családtagok, rokonok kezéből nem kerül ki. (Kállay – Szabó, 2023). A családtagokból álló gazdagágokon belül szoros egység mutatkozik. A gazdálkodás számukra családi hagyományt jelent. Éppen ezért esetükben a generációváltás sokkal inkább egyfajta megújulást jelent és a vezetésnek a családon belül kell öröklődni (Chiswell – Loble, 2018).

2.4. A korábbi szabályozás teremtette lehetőségek a gazdaságátadás tekintetében

A gazdaságátadásról szóló törvényt megelőzően három lehetőség volt a generációváltásra: adásvétel, ajándékozás, öröklés. Ennek szabályait a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) tartalmazza. Ezen túlmenően a földek tekintetében a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvényt (továbbiakban: földforgalmi törvény) is alkalmazandó (Székely, 2009). Leszögezném, hogy a felsorolt szabályozás még mindig érvényben van, az új törvény csak egy további lehetőség gyanánt született. Elmondható, hogy a korábbi szabályozás is számos változáson ment keresztül. Kardinális változásként említhetjük meg, miszerint a földforgalmi törvény rendelkezései közül kivették az öröklés jogcímén történő földszerzést, helyett a Ptk. szabályai alkalmazandók. Ugyanakkor a törvény hatálya alatt maradt a végintézkedés alapján történő öröklés. A törvénykezés fontos célkitűzése az, hogy a földterületek ne aprózódjanak el, továbbá, hogy megfelelő szakértelemmel rendelkező személyek birtokolhassák azokat (Hornay, 2023).

2.4.1. Adás-vétel a mezőgazdaságban

Talán az egyik legalapvetőbb gazdaságátadási forma az adásvétel, más néven a visszterhes vagyonátruházás. Az utóbbi elnevezésből rájöhettünk, hogy ez bizony tartalmaz anyagi terhet, mégpedig arra a személyre nézve, aki szeretné a gazdaságot a magáénak tudni. A felek, azaz az eladó és a vevő, szerződést kötnek a szerződés tárgyát képező dolog tulajdonjogának megvásárlására, a vevő pedig kifizeti a vételárat, valamint átveszi a dolgot (Ptk. 6:215§). Az adásvétel során először is tételesen áttekintik a gazdaság vagyontárgyait. Mivel két gazdaság sem egyforma, ezért ezek általában eltérőek, tehát egyedileg kell, hogy meghatározásra kerüljön. Az eladó ezt alapul véve meghatározza az eladási árat. A vevő, ha azt a döntést hozza, hogy megvásárolja a gazdaságot, akkor megfizeti ezt az összeget (Székely, 2009).

2.4.2. A földforgalmi törvény gazdaságátadáshoz kapcsolódó főbb rendelkezései

A földforgalmi törvény kiváló eszköze annak korlátozására, hogy összesen mekkora mennyiségű földterületet birtokolhat valaki. A korábbi szabályozásokból ezen rendelkezés hiányzott (Hegyes, 2017). A törvény ugyanis meghatározza, hogy ki juthat Magyarországon földterülethez, illetve arról is rendelkezik, hogy egy magánszemély maximum 300 hektár föld tulajdonjogát birtokolhatja. Ezt nevezzük földszerzési maximumnak. A korlátozás alapvetően jó, hiszen ezáltal megakadályozható, hogy egy személy felvásárolja a földeket. Emellett az is kikötés, hogy a személynek, aki a földet megszerezni kívánja, földművesnek kell lennie, illetve magyar állampolgárnak (Földforgalmi törvény 6.§; 16.§). A törvény próbálja kiküszöbölni, hogy a földterületeket túlzott mértékben feldarabolják (Hegyes, 2017). Föld esetében az adásvételi szerződést a mezőgazdasági igazgatási szervnek jóvá kell hagynia. A mezőgazdasági igazgatási szerv jóváhagyása után a helyi földbizottság is kifejti álláspontját arról, hogy elfogadja-e az adásvételi szerződést (Földforgalmi törvény 23.§). Látható, hogy ez időigényes folyamat.

2.4.3. Öröklés a mezőgazdaságban

Az öröklés az örökhagyó halálával nyílik meg. Az öröklés végintézkedés vagy törvény erejénél fogva történhet meg. Az öröklés rendjét elsősorban az örökhagyó végintézkedése határozza meg, amennyiben ilyen nincs, úgy a törvényes öröklés szabályai az irányadók. Elsősorban az örökhagyó gyermeke a törvényes örökös. Több gyermek esetén, minden gyermek egyenlő arányban örököl (Ptk 7:1.§ - 7:3.§). Ebben az esetben a gazda élete végéig gyakorolja az irányítást. Egy örökhagyónak akár több örököse is lehet, mely gyakran eredményezheti a gazdaság elaprózódását. Ez negatívan befolyásolja a gazdaság versenyképességét és végső soron a gazdálkodó megélhetését is veszélyeztetheti, hiszen a túl apró területek szinte használhatatlanná válnak egy gazdaság számára. Amennyiben az örökhagyó készít végintézkedést, akkor bárkire ráhagyhatja vagyonát. Egy idős gazdának elsődlegesen természetesen az érdeke az, hogy családjában maradjon a kemény munkával felépített gazdasága. Az öröklés adó- és illetékköteles, melynek mértéke attól függ, hogy az örökös milyen rokonsági fokban áll az örökhagyóval (Székely, 2009).

2.4.4. Ajándékozás a mezőgazdaságban

„Az ajándékozási szerződés alapján, az ajándékozó egy dolog tulajdonjogát ingyenesen átruházza a megajándékozottra, a megajándékozott pedig köteles azt átvenni” (Ptk 6:235 §). Ebben az esetben tehát az ajándékozottnak nem kell ellenértéket fizetnie, ugyanakkor a

jogügylet mégsem teljesen ingyenes a számára, hiszen illetékfizetési kötelezettség kapcsolódik hozzá. Az ajándékozót semminemű fizetési kötelezettség nem terheli (Ptk 6:235. §). A gazdaság ily módon történő átadása elsősorban a hozzátartozók között jellemző (Székely, 2009).

2.4.5. Példák a sikeres gazdaságátadásra a régi szabályozás tükrében

A Bold Agro Kft. alapítója és egyben vezetője nyolc évvel ezelőtt meghozta a döntést, miszerint átengedi az irányítás jogát a fiatalabb generáció számára. Mivel akkortájt nem létezett még a könnyítést hozó törvény, ezért az átadás a régi szabályok szerint, ajándékozás útján valósult meg. Az említett cég szerencsés helyzetben tudhatja magát, hiszen az átadás gördülékenyen zajlott le. A cég által közölt cikkben az ügyvezető elmondta, hogy a vezetői jogköreinek teljes egészét a fiatalokra ruházta át, azonban nem kényszerítette őket arra, hogy tevékenyen részt vegyenek a cég mindennapjaiban. Az ő kezükben hagyta a döntést, hogy szeretnének – e a szakmában tevékenykedni. Az alapító legnehezebben azt élte meg, hogy az eddig viselt felelősséget át kell ruháznia a családtagjaira. Továbbá attól is tartott, hogy a közös munka a későbbiekben megbontja majd az eddig fennálló szoros családi egységet. Szabó Imre szerint magát a döntést az átadással kapcsolatban nagyon nehéz meghozni, ám minél hamarabb meg kell, hogy történjen. Jelenleg csak a gyermekei vesznek részt a vállalkozás irányításában, azonban hamarost szeretnék az unokákat is bevonni. Az átadás után az alapító már nem korábbi minőségében vesz részt a cég vezetésében, azonban jelenlétével még mindig segíti azt. Átadja a több évtizedes tapasztalatait az utódjai számára, támogatja és segíti őket. Szabó Imre cáfolta azt a tévhitet, miszerint egy átadás a cég működésének folyamatát degradálja. Náluk ez egyáltalán nem valósult meg, sem a működés, sem a munkavállalók nem érzékelték a folyamatot (Bold Agro Kft., 2024).

A borászat területén is találkozhatunk sikeres generációváltással. Az elmúlt tíz évben a Mészáros pincészetnél megtörtént az utódlás. Hasonlóan az előző családi vállalkozáshoz, itt is még a régi szabályok kerültek alkalmazásra. Az alapító fia vette át a cég irányítását, kinek bevonása fokozatosan történt meg, felkészítve ezzel a vezetői feladatokra. Elmondta, hogy nem volt könnyű ekkora felelősséget átvenni, mégis örül neki, hogy erre sor került. Sőt, saját hat esztendőes kisfiát úgy neveli, hogy ő lesz a következő, aki átveszi majd a stafétát (Mauthner, 2024).

2.5. Az új törvényi szabályozás adta lehetőségek a gazdaságátadás tekintetében

A jogi szabályozás tekintetében az elmúlt években a jogalkotó próbálkozott annak egyszerűbbé, átláthatóbbá tételével, több - kevesebb sikerrel. Különösképpen az Unióhoz való

csatlakozás után döbbsentek rá arra, hogy a többi tagországhoz képest, különösen a földjog tekintetében, országunk nagymértékű lemaradást mutat. Így hát a szabályozás korszerűbbé tételére, kiegészítésére volt szükség (Szilágyi, 2022).

2.5.1. 2021. évi CXLI. törvény az agrárgazdaságok átadásáról

Látható, hogy a fentiekben bemutatott gazdaságátadási lehetőségek igen bonyolult, hosszadalmas és költséges folyamatok, továbbá a gazdaság egységét is veszélyeztetik, kifejezetten gondolok itt az öröklés intézményére. Nem is csoda, hogy az eddigi szabályozások fényében az idős gazdálkodók nem voltak motiváltak a gazdaságuk átadására. Így a fiatal gazdáknak kvázi a nulláról kell elkezdniük az életüket, vagy pedig másodhegedűsként működniük a családi vállalkozásban. Manapság egy pályakezdőnek nem egyszerű önerőből megteremtenie egy jól működő, versenyképes mezőgazdasági vállalkozást. Ez a helyzet mind a fiatalok, mind pedig az idősek szemszögéből korántsem volt ideálisnak mondható. Ezek a tapasztalatok sarkallták arra a jogalkotót, hogy legyen egy olyan jogszabály, amely az átadást megkönnyíti, gördülékennyé teszi annak érdekében, hogy a fiatal gazdák tudjanak érvényesülni az agráriumban, megállítsák a mezőgazdaság fokozatos előregedését. A törvény 2021. december 21. napján került kihirdetésre a Magyar Közlönyben, ám csak 2023. január 1. napján lépett hatályba. A hatálybalépés óta eltelt viszonylag kevés idő következtében hatásairól olyan sokat még nem tudunk, hisz gyakorlati tapasztalataink csekélyek. A törvényt a hatálybalépése óta módosították, mely 2024. július 01. napjától hatályos.

A törvény célja, hogy segítse az agrárgazdaságok átadását. A törvényt alkalmazandó az erdő- és mezőgazdasági tevékenységet folytató, továbbá a kiegészítő tevékenységet folytató egyéni vállalkozó és őstermelő gazdaságának átadására, ugyanakkor a gazdasági társaságok átadásáról nem rendelkezik. A törvény céljaként emeli ki, hogy segítse az agráriumban a generációváltást, ezáltal támogatva a mezőgazdaság jövőjét. Segítséget nyújt a gazdaság egy egységben történő átadásához, így biztosítva a további működés biztonságát, a fiatal gazdák elindulását. Egy mezőgazdasági vállalkozás nem egyetlen részből áll, több tényezőtől tevődik össze. Tartalmazhat jogokat és kötelezettségeket, valamint kézzelfogható dolgokat, amely lehet ingó, vagy ingatlan. A törvény mindezeket egyben kezeli, így könnyebbé teszi, hogy mindezeket nem külön – külön kell átadni, hanem lehetőség van ezt egyben is megtenni egy szerződéssel (Dúl, 2023).

2.5.2. A gazdaságátadási szerződés alanyainak meghatározás

A törvény meghatározza, hogy kik lehetnek az érintettek a gazdaságátadás során. A jogszabály pontos meghatározása szerint gazdaságátadó lehet: „Az öregségi nyugdíjkorhatárt elért vagy a szerződés megkötésétől számítva legfeljebb 5 éven belül elérő, mezőgazdasági őstermelő vagy mező – erdőgazdasági tevékenysége folytató egyéni vállalkozó, aki legalább 10 éve saját nevében és kockázatára folytat mező, erdőgazdasági tevékenységet, illetve kiegészítő tevékenységet és ebből igazoltan árbevétele származott. Vagy, a gazdaságátadási szerződésben meghatározott mező, - erdőgazdasági hasznosítású föld területe több mint háromnegyedének a földhasználati nyilvántartásba legalább 3 éve bejegyzett földhasználója, erdőgazdasági nyilvántartásba legalább 3 éve bejegyzett erdőgazdálkodója vagy az akként bejegyzett gazdasági társaság tulajdonosa” (Gazdaságátadási törvény 2.§ b)). A törvény értelmében gazdaságátvevő lehet: „A gazdaságátadónál legalább 10 évvel fiatalabb, az 50. életévét be nem töltött mezőgazdasági őstermelő vagy mező, - erdőgazdasági tevékenységet folytató egyéni vállalkozó lehet, aki az átvenni kívánt gazdaság működtetésére a jogszabályban előírt feltételeknek megfelel és aki: a gazdaságátadóval a családi gazdaságokról szóló törvényben meghatározott hozzátartozói láncolatban áll, vagy a gazdaságátadóval legalább 7 éve munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban áll” (Gazdaságátadási törvény 2.§ b); c)). A törvényalkotó azért érezte szükségét a gazdaságátadási szerződés gazdaságátadó alanyának pontos meghatározására, hogy a törvény célitűzése, azaz a generációváltás valóban megvalósuljon. A gazdaságátadás két idegen között nem jöhet létre, szükséges rokonsági, más néven közeli hozzátartozói kapcsolat. Azonban nem kötelező elem, hogy a két fél között hozzátartozói kapcsolat álljon fent. Bőven elegendő az is, ha az átvevő fél minimum 7 esztendeje munkavégzésre irányuló jogviszonyban, vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban áll az átadó féllal (Dúl, 2023). Véleményem szerint ez a plusz lehetőség nagyon jó, hiszen lehet, hogy az idős gazdálkodó egy nála sok éve dolgozó munkavállalójában sokkal jobban megbízik és szívesen bízna rá a gazdasága további irányítását, hiszen ismeri a szakértelmét.

2.5.3. A gazdaságátadási szerződés tárgyának meghatározása

A gazdaságátadás során átadható ingó, ingatlan, továbbá vagyoni értékű jog. Tehát egészen egyszerűen kifejezve minden, amely a gazdasághoz kapcsolódik. Nagyon fontos kiemelni, hogy ezek nem különíthetők el egymástól! A termőföld esetében lehetőség a tulajdonjog helyett a használatot átadni (Dúl, 2023).

2.5.4. A gazdaságátadási szerződés típusai

A szabályozás sokszínűségét mutatja az is, hogy a gazdaságátadási szerződésre a jogalkotó nem egy, hanem rögtön négy lehetséges módot is rögzít. A törvény elsőként összefoglalva taglalja a gazdaságátadási szerződésekre vonatkozó előírásokat, majd ezután részletezi az egyes szerződésfajtákra vonatkozó különös szabályokat. Közös rendelkezéseket állapít meg a szerződések tartalmára. Olyan kötelező elemeket határoz meg, amelyek nélkül a szerződés semmis lenne. Ilyen kötelező elem például az agrárgazdasághoz kapcsolódó elemek tételes felsorolása, vagy a feleket megillető jogok és a feleket terhelő kötelezettségek. A szerződés formája is meghatározott, természetesen írásos formában, ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba, vagy pedig közokiratba kell, hogy megvalósuljon. Amennyiben a szerződés formája ezen követelményeknek nem felel meg, akkor érvénytelen lesz. A szerződésnek a törvény szerint négy formáját különböztetjük meg: gazdaságátadási adásvételi szerződés, gazdaságátadási ajándékozási szerződés, gazdaságátadási tartási szerződés, gazdaságátadási életjáradék szerződés (Dúl, 2023).

2.5.5. Az agrárgazdaságok átadásáról szóló törvény további rendelkezései

A törvény további kiváló újítása az átmeneti együttműködési időszak. Ennek értelmében, a gazdaságot átadó személy még az átadás előtti időszakban bevonhatja a gazdaság átvevőt a működésbe. Mindez maximum öt évig folytatható ilyen formában (Gazdaságátadási törvény 10.§ (1)). Ez egy nagyon hasznos lehetőség, hiszen ekkor az idősebb gazda minden ismeretét, tudását, kapcsolati tőkéjét a gazdasággal kapcsolatban átadhatja a fiatalabbnak. Segítséget nyújt neki a beilleszkedésben, azon ismeretek megszerzésében, amely a gazdaság optimális vezetéséhez szükséges. Továbbá elősegítik, hogy a gazdaság ne essen ki a működésből, legyen az folyamatos (Dúl, 2023).

Ha összességében megnézzük ezt a törvényt, akkor láthatjuk, hogy ez a szabályozás sokkalta egyszerűbb, érthetőbb, mint az eddigiek, azonban van némi ellentét a többi alkalmazandó jogszabállyal. Ez a törvény egyben tartalmazza az összes lehetőséget, amely pozitívum. Az sem elhanyagolható, hogy elmaradnak a súlyos anyagi költségek. A szerződéskötéshez kapcsolódó jogi folyamat sokkal rövidebb, egyszerűbb és átláthatóbb.

Annak dacára, hogy a törvény még csak nemrégiben lépett hatályba, máris szükséges volt annak módosítása. Mindez érthető, hiszen minden hiányosságra a gyakorlati alkalmazás során derül fény. Szakértők szerint a módosítás még kedvezőbb szabályokat eredményez majd mind az átadóra, mind pedig az átvevőre egyaránt (Csegődi, 2024). Bővítették a gazdaságátadási szerződés tartalmi elemeit. Az átvevő életkorában is változás következett be,

50 év helyett maximum 60 éves lehet az a személy, aki a gazdaságot átveheti. Azonban ez a rendelkezés csak 2026. december 31. napjáig marad hatályban. Ezzel kívánták kiterjeszteni azt a kört, akiknek lehetősége van az átvételre (Nagy, 2024).

3. Anyag és módszer

3.1. A kutatás helyszínének bemutatása

Kutatásom helyszínéként a Dél-alföldi régiót választottam, amely három vármegyét ölel fel: Bács – Kiskun-, Békés- és Csongrád – Csanád Vármegyéket. Tehát a vizsgálat eredményei nem országos szintűek. A kutatási terület megválasztása során szem előtt tartottam azt, hogy melyik az a térség, ahol a legtöbb embert tudom elérni és kellően nagy a kiterjedése a reprezentatív adatok begyűjtéséhez.

3.2. Módszer

A kutatásom során két különböző módszert alkalmaztam. Az első egy kérdőíves kutatás volt, amelynek segítségével lehetőségem nyílt megvizsgálni azt, hogy a régióban élő mezőgazdasággal foglalkozó lakosság mennyire van tisztában az új gazdaságátadási törvény meglétével, egyáltalán hallottak – e már róla, amennyiben igen, milyen fórumon. Mindemellett arról is információt gyűjtöttem, hogy a kitöltők terveznek-e gazdaság átadást – átvételt, hogyan vélekednek a törvényről és az agrártársadalom jelenlegi generációs helyzetéről. A kérdőív tartalmazott általános adatokra és konkrét információkra vonatkozó kérdéseket. A kutatásom célcsoportjaként a fiatal gazdákat határoztam meg, így az adatok és információk begyűjtése során a negyven éves és annál fiatalabb gazdálkodókat szólítottam meg. A kérdőív kiértékelése során kapott eredményeimet diagramok segítségével szemléltettem a jobb áttekinthetőség érdekében. A második módszerem egy mélyinterjú volt, melynek során két interjúalanyt választottam. Az interjúk elkészítése személyesen történt. Az interjúalanyok kiválasztása során arra törekedtem, hogy olyan személyeket válasszak, akik egyrészt a mindennapi emberek szemszögéből, másrészt pedig a törvényalkotó oldaláról számolhat be a gazdaságátadási törvényről és a generációs problémákról. A mélyinterjúk során született eredményeket összevettem és levontam belőlük a következtetéseket, melynek köszönhetően különböző szemszögből nyerhettem betekintést az ágazat jelenlegi generációs problémájába és az új törvény által kiváltott visszhangba. A kutatásaim során leíró statisztikai elemzést alkalmaztam, a kapott információkat összegeztem, majd röviden elemeztem is őket. Az elért eredményekből levontam a következtetéseimet, majd elkészítettem a javaslataimat.

3.2.1. Kérdőíves felmérés

A felmérésem során primer kutatási módszert alkalmaztam, melynek célja az volt, hogy feltérképezsem a Dél-alföldi régió fiatal gazdáinak hozzáállását az új gazdaságátadási törvényhez és az ezzel kapcsolatos tájékozottságát. A kérdőíves felmérés során arra törekedtem,

hogy olyan adatokat kapjak eredményül, melyek statisztikailag kiértékelhető és a témával kapcsolatban reprezentatív. A kutatásom eszközének egy online kitölthető kérdőívet választottam, melyet teljes egészében én szerkesztettem meg. Véleményem szerint a kérdőíves kutatás a legegyszerűbb és a leggyorsabb módszer arra, hogy valós információkat gyűjthessünk egy-egy témában. A különös gonddal és kellő odafigyeléssel összeállított kérdéslista alkalmas arra, hogy valóban hasznosítható eredményeket gyűjtsünk. Segítségével gyorsan és egyszerűen megszólíthatunk bárkit, szinte bármely területen. Emellett az sem elhanyagolható szempont, hogy tapasztalataim szerint az emberek sokkal szívesebben töltenek ki egy olyan kérdőívet és mondják el véleményüket, ahol megőrizhetik anonimitásukat

Jelen választott kutatási módszeremnél, a megkérdezés írásban történt, az önálló kitöltést részesítettem előnyben. Ezzel a kutatási módszerrel olyan információkat kaptam, melyek a célkitűzéseimnek teljes mértékben megfelelték. A kérdőívem összeállítása során nem tettem fel túl sok kérdést az egyszerűség érdekében, igyekeztem kellően konkrét maradni. Összesen 12 kérdést fogalmaztam meg, melyek között volt egyszeri válaszlehetőségre irányuló kérdések, valamint öt fokozatú skála. Az egyszeri válasz lehetőségekre irányuló kérdések esetében a kitöltő csak egy választ jelölhetett be a felsorolt opciók közül. Az ötfokozatú skála esetében a kitöltő eldönthette azt, hogy mennyire fontos számára az adott kérdés. A válaszoknak köszönhetően egy konkrét képet kaphattam, a fiatal gazdák véleményéről. Voltak olyan információk is, amelyek túl sok jelentéssel nem bírtak, nem voltak relevánsak, ezért azok elemzésére és diagrammal történő szemléltetésére nem került sor. Mivel az én kutatásom egy adott térségre korlátozódott, ezért az általam gyűjtött adatok a következtetés részben kiegészítésre kerültek egyéb szervezetek, mint például az AKI, az AGRYA, a KSH, a NAK, valamint az AGROSTRATÉGA és EUROSTAT által gyűjtött országos érvényű adatokkal. A kérdőívek kitöltése online formában történt. Elsődlegesen a Facebookot használtam a közzétételre, a Dél – alföldi régióban mezőgazdasággal foglalkozó, fiatal gazdálkodókat tartalmazó csoportokban kerestem potenciális kitöltőket, valamint a saját, a témakörben érintett ismerőseimet kértem fel a kitöltésre. Természetesen mindez anonim módon zajlott, a kitöltő személye nem volt beazonosítható. A Facebook felületétől elszakadva, különböző fiatal gazdáknak szóló konferencián történő részvételek alkalmával is kitöltésre került, elektronikus eszközök használatával, az általam szerkesztett kérdőív. A kitöltők személye vegyes volt, egy része az ismerőseim köréből került ki, de teljesen ismeretlen személyek is megtiszteltek a válaszadással, hiszen az ismerőseim tovább küldték az ő ismerőseiknek és így tovább. Így például különböző gazdafórumokra, mezőgazdasági cégekhez, szervezetekhez, oktatási intézményekbe is eljuthatott a kérdéssor.

3.2.1.1. A kérdőív részletes bemutatása

Amikor elkészítettem a kérdőívet, próbáltam olyan egyértelműen és közérthetően megfogalmazott kérdéssort összeállítani, amelyek az agrárgazdaság átadásához kapcsolódnak. Annak érdekében, hogy mindenki ugyanazt a kérdőívet tudja kitölteni, a kérdések mindössze egy változatban voltak elérhetőek. A kérdőív két részből állt. A kérdőív első részében az alábbi, általános jellegű kérdéseket tettem fel:

- § a kitöltő életkora;
- § a kitöltő neme;
- § a kitöltő lakóhelye;
- § az a mezőgazdasági ágazat, ahol a kitöltő jelenleg gazdálkodik;
- § a kitöltő jelenleg hány hektáron gazdálkodik;
- § a kitöltő tervez-e a közeljövőben gazdaság átadást-átvételt;
- § a kitöltő hallott-e már a 2023. január 1. napjától hatályos agrárgazdaságok átadásáról-átvételéről szóló törvényről;
- § amennyiben a kitöltő hallott már a törvény létezéséről, úgy honnan szerzett róla tudomást.

A második részben olyan kérdéseket sorakoztattam fel, amelyeknél a kitöltőnek meg kellett adnia, hogy milyen mértékben tartja jellemzőnek a kérdésben felvetetteket. Minden kérdés esetében minimum 1 (egyáltalán nem), maximum 5 pont (teljes mértékben) volt adható. Így a kitöltő a rá legjellemzőbb választ jelölhette be. A kérdéseket úgy állítottam be, hogy a legtöbbször kötelezően válaszolnia kellett a kitöltőnek, tehát addig nem tudta beküldeni a kitöltött kérdőívet, ameddig nem válaszolt minden kérdésre. Egy esetben nem volt kötelező a válaszadás, mégpedig ott, ahol csak azt tudott válaszolni, aki az előző kérdésre igennel felelt.

3.2.2. Mélyinterjú

Ennél a kutatási módszernél strukturált interjút alkalmaztam, amely egy adott tematika köré szerveződött. Az interjú középpontjában az új gazdaságátadási törvény és az agrártársadalom előregedő mivolta állt. Ezekkel kapcsolatosan fogalmaztam meg öt darab kérdést. A mélyinterjúval a célom az volt, hogy a kérdőíves vizsgálatom során kapott eredményeimet kiegészítsem, megerősítsem és esetlegesen ellentmondjak azoknak. Az interjúalanyaimat tudatosan úgy választottam ki, hogy vezető szerepet töltsenek be a magyar agráriumban, rendelkezzenek kiforrott véleménnyel az új törvényről és a mezőgazdaság jelenlegi generációs helyzetéről, rendelkezzenek viszonylag nagy rálátással a magyar agrártársadalom egészére. Azt is szempontként határoztam meg, hogy a személyek, akikkel

szeretnék interjút készíteni, a törvényhozók közül és a gyakorlati végrehajtók köréből kerüljenek majd ki, hiszen szükségem volt arra, hogy mind a két oldal szemszögéből tekinthessek az adott témára. Továbbá az is fontos volt számomra, hogy olyan embereket válasszak, akik napi kapcsolatban állnak gazdálkodókkal. Jelen esetben mind a két személy hatalmas ismeretségi körrel rendelkezik a szakmában, mind idősebb mind pedig fiatal gazdálkodókkal napi kapcsolatban állnak. Fontos szempont volt még számomra, hogy mind a ketten gazdálkodással is foglalkoznak és őket is legyenek érintettek a gazdaságátadásban. Annak ellenére, hogy ők a vizsgált területen élnek és főként itt tevékenykednek, nem csak a Dél – alföldi régió helyzetével vannak tisztában, hanem országos szinten is rendelkeznek információkkal a gazdálkodók helyzetét kapcsolatban. Azonban én konkrét régiót jelöltem meg kutatási területként, ezért én csak a Dél – alföldön tevékenykedő gazdákkal kapcsolatos információkra voltam kíváncsi. Ez teljes mértékben megvalósult, interjúalanyaim a beszélgetés során maradtak a kutatási területem határain belül. Kutatásom során két mélyinterjú elkészítésére került sor, személyes beszélgetés formájában. Az első interjút, Farkas Sándorral, az Agrárminisztérium parlamenti államtitkárával, miniszterhelyettesével, a hármas választókerület Országgyűlési képviselőjével készítettem, aki tevékenyen részt vett a gazdaságátadási törvény előkészítésében és kidolgozásában. Ő volt az élenjáró a törvény megalkotásának kezdeményezésében. Szívélye a Csongrád – Csanád Vármegyében tevékenykedő gazdák sorsa. Bokros teendői mellett ő maga is gazdálkodással foglalkozik, tehát nem csak a törvényalkotó nézeteit képviseli, hanem a gazdálkodókét is. Második interjút, Gémes Lászlóval, a Csongrád-Csanád Vármegyei Közgyűlés elnökével készítettem, aki gyermekei bevonásával, hosszú évek óta gazdálkodik. Az interjúk során kapott válaszok elemzésekor mindamelllett, hogy kíváncsi voltam a témában képviselt véleményeikre, azt is igyekeztem megfigyelni, hogy a két alany válaszaiban mekkora mértékű eltérések és hasonlóságok mutatkoznak meg. Ebből is következtetéseket vontam le. Az interjú során mind a két alanyomnak ugyanazt az öt kérdést tettem fel, a kérdésekre pedig saját szavaikkal válaszoltak. A beszélgetések általánosságban harminc és hatvan percet vettek igénybe. Az alanyok a rengeteg elfoglaltságuk okán több időt nem tudtak a válaszadásra szánni. A beszélgetést diktafon segítségével rögzítettem, természetesen a beszélgetőpartnereim hozzájárulásával. Ennek alapján készítettem el a későbbiekben az interjú írásos változatát. A hivatalos válaszadásokat követően mind a két személlyel kötetlenül folytattam beszélgetést a témát illetően. Úgy vélem, az összes kérdésemre kielégítő, értékelhető és őszinte választ kaptam, melyet a kutatásom során teljes mértékben fel tudtam használni.

4. Eredmények

4.1. A kérdőíves kutatásom eredményei

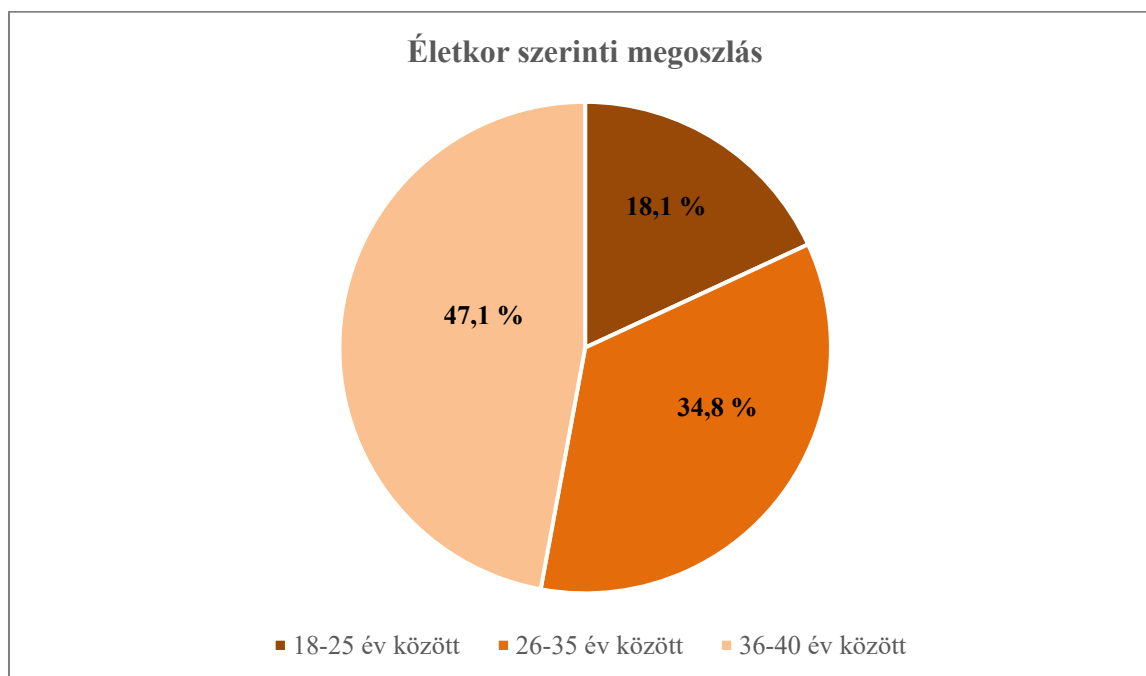
Kérdőívem kitöltésében összesen 138 fő vett részt. A feltett kérdések között 1 olyan van, amelyre kevesebb válaszolt, mint 138 személy.

4.1.1. Életkor szerinti megoszlás

Az életkorokat illetően az alábbi lehetőségek közül választhattak a kitöltők: 18-25 év, 26-35 év, 36-40 év. A kitöltők aránya, életkoronként az alábbiak szerint alakult:

- § 18-25 év közöttiek 18,1 % (25 fő)
- § 26-35 év közöttiek 34,8 % (48 fő)
- § 36-40 év közöttiek 47,1 % (65 fő).

A kitöltők többsége a 36-40 év közötti korosztályba tartozik, őket pedig a 26-35 év közöttiek követik. Ez az eredmény megfelelt az előzetes várakozásomnak. Álláspontom szerint ezen eredmény oka, hogy a 26-35 és a 36-40 év közötti személyek alkotják a fiatal gazdák azon csoportját, akik már aktívan tevékenykednek. A fiatalabb korosztály általában még nem vesz részt olyan nagy mértékben a gazdaságok működésében (1. ábra).

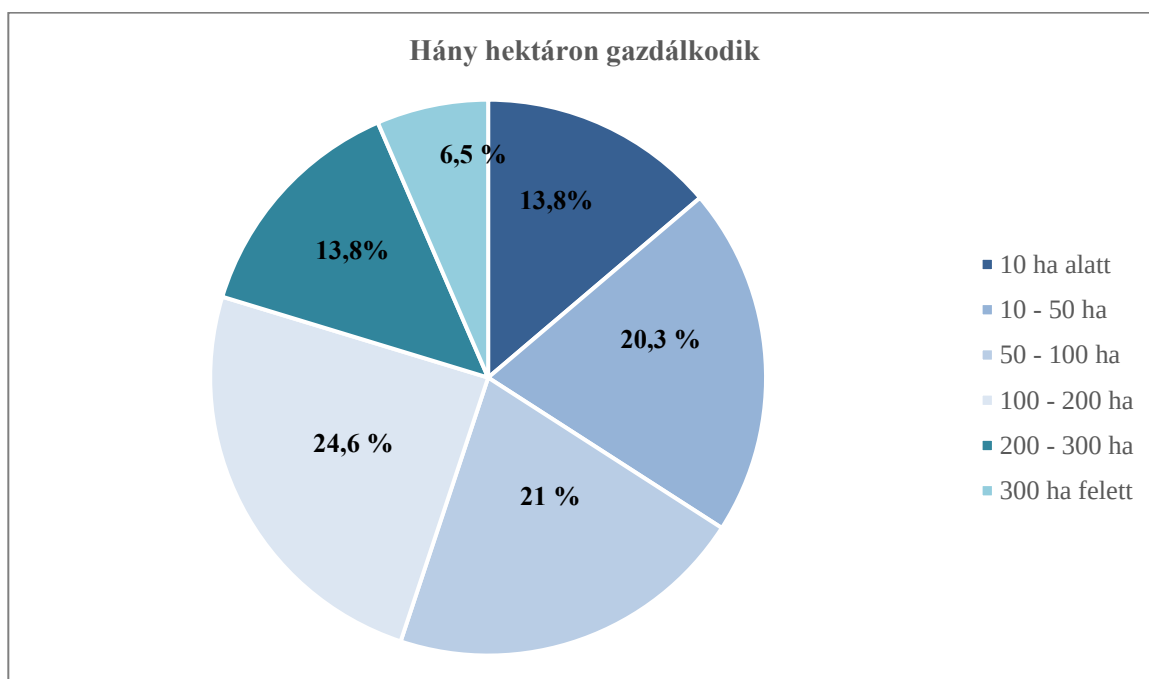
1. ábra: A válaszadók életkor szerinti megoszlása (Forrás: saját kutatás)

4.1.2. Hány hektáron gazdálkodik

A válaszadók az alábbi kategóriák közül választhattak: 10 hektár alatt, 10 és 50 hektár között, 50 és 100 hektár között, 100 és 200 hektár között, 200 és 300 hektár között, valamint 300 hektár felett. A kitöltők aránya az alábbiak szerint alakult:

- § 10 hektár alatt: 13,8 % (19 fő)
- § 10 és 50 hektár között: 20,3 % (28 fő)
- § 50 és 100 hektár között: 21 % (29 fő)
- § 100 és 200 hektár között: 24,6 % (34 fő)
- § 200 és 300 hektár között: 13,8 % (19 fő)
- § 300 hektár felett: 6,5 % (9 fő).

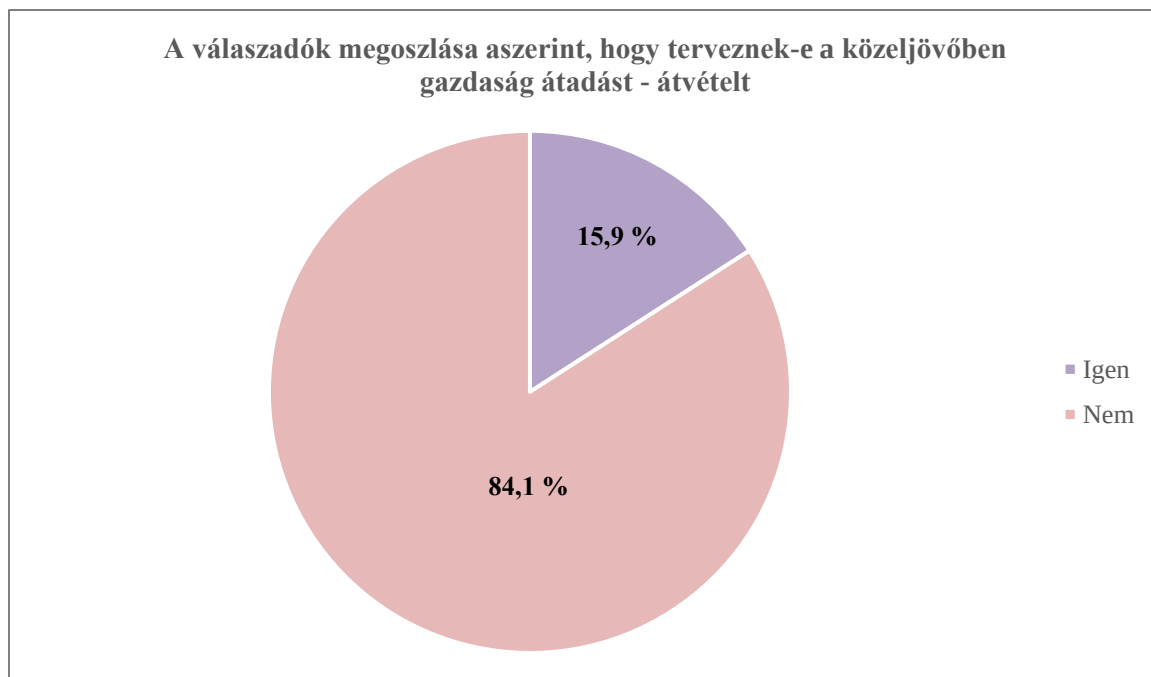
A válaszok arányából látható, hogy a kitöltők többsége, egészen pontosan 24,6 % 100 és 200 hektár nagyságú területen gazdálkodik jelenleg (2. ábra).

2. ábra: A válaszadók megoszlása aszerint, hogy hány hektáron gazdálkodnak (Forrás: saját kutatás)

4.1.3. A válaszadók megoszlása aszerint, hogy terveznek-e a közeljövőben gazdaság átadásvételt

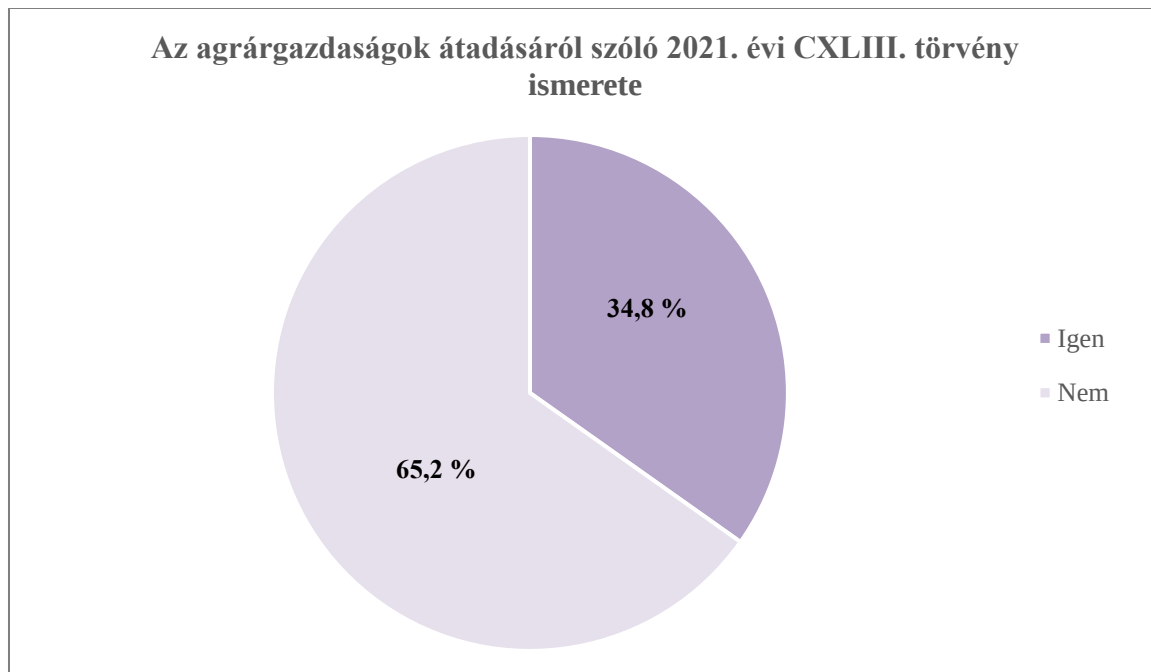
A kitöltők túlnyomó többsége, 84,1 %-a (116 fő) a közeljövőben nem tervez gazdaságátadást (3. ábra).

3. ábra: A válaszadók megoszlása aszerint, hogy terveznek-e a közeljövőben gazdaság átadást-átvételt (Forrás: saját kutatás)

4.1.4. Az agrárgazdaságok átadásáról szóló 2021. évi CXLI. törvény ismerete

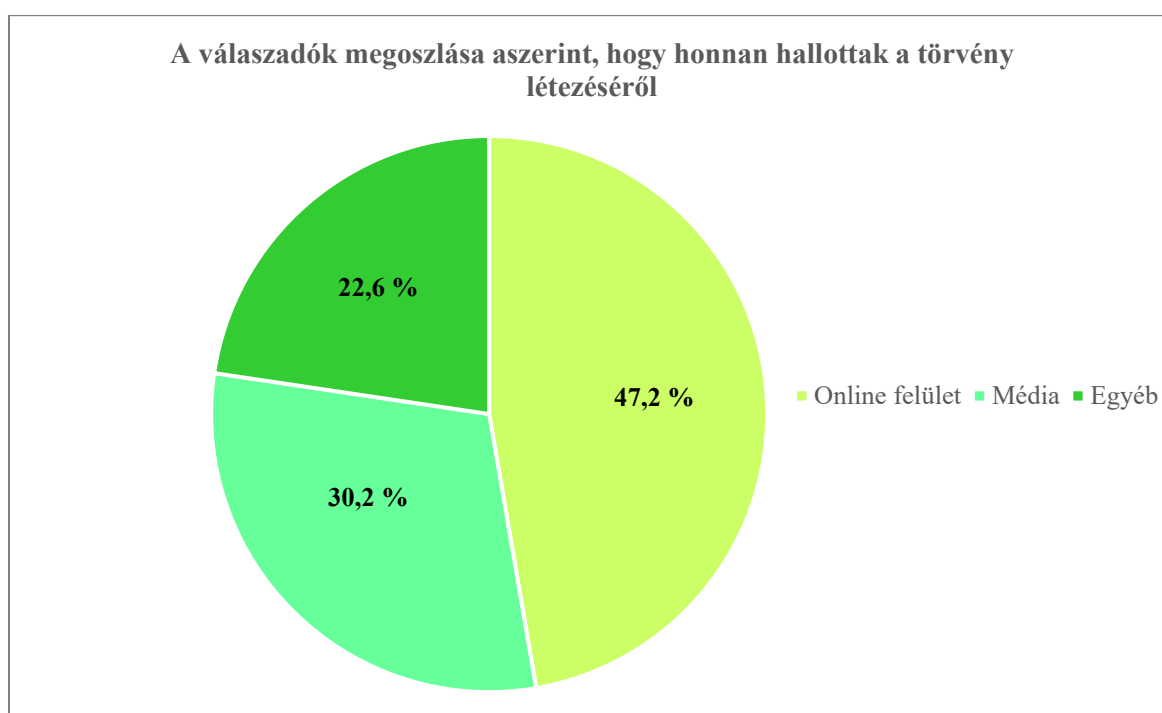
A válaszadók többsége, összesen 65,2 %-a (90 fő) még nem hallott az új jogszabályról, míg 34,8 % (48 fő) számára nem ismeretlen törvényről van szó (4. ábra).

4. ábra: A válaszadók megoszlása aszerint, hogy ismerik-e az agrárgazdaságok átadásáról szóló 2021. évi CXLI. törvényt (Forrás: saját kutatás)

4.1.5. A válaszadók megoszlása aszerint, hogy honnan hallottak a törvény létezéséről

Miután a kitöltők megválaszolták azt a kérdést, hogy hallottak-e már az agrárgazdaságok átadásáról szóló 2021. évi CXLI. törvény létezéséről, fontosnak tartottam megkérdezni azt, hogy amennyiben már hallottak erről a jogszabályról, úgy honnan jutott a tudomásukra. Az előző kérdés kapcsán már ismertettem, hogy az összes kitöltő, azaz a 138 fő közül 48 fő hallott az új jogszabály létezéséről. Ezen kérdésre azon személyektől vártam a választ, akik az előző kérdésre igennel válaszoltak. A kérdésre összesen 53 válasz érkezett, tehát 5 olyan személy is válaszolt, aki az előző kérdésre nemmel felelt. Az 53 fő kitöltő közül 25 fő (47,2 %) az online felületen, 16 fő (30,2 %) a média által, míg további 12 fő (22,6 %) egyéb úton értesült a törvényről (5. ábra).

5. ábra: A válaszadók megoszlása aszerint, hogy honnan hallottak a törvény létezéséről

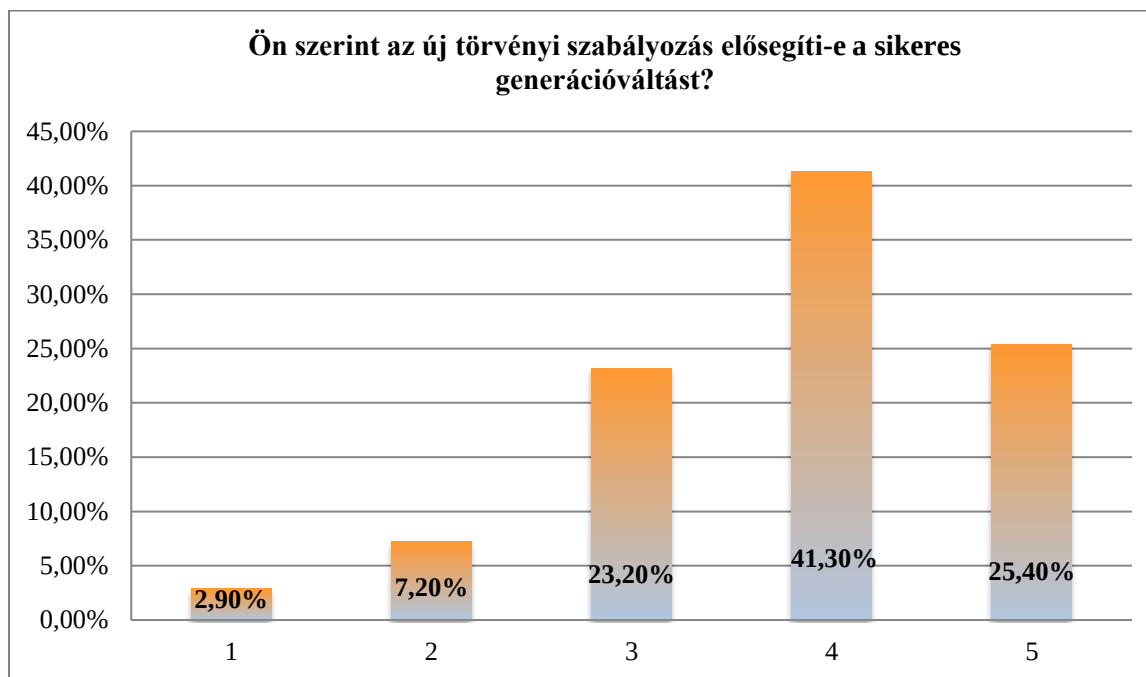
(Forrás: saját kutatás)

4.1.6. A kérdésben felvetettek milyen mértékben jellemzőek

A kérdőív ezen részében olyan kérdéseket sorakoztattam fel, amelyeknél a kitöltőnek meg kellett adnia, hogy milyen mértékben tartja jellemzőnek a kérdésben felvetetteket. Minden állítás esetében minimum 1 (egyáltalán nem), maximum 5 pont (teljes mértékben) volt adható.

a) Ön szerint az új törvényi szabályozás elősegíti-e a sikeres generációváltást?

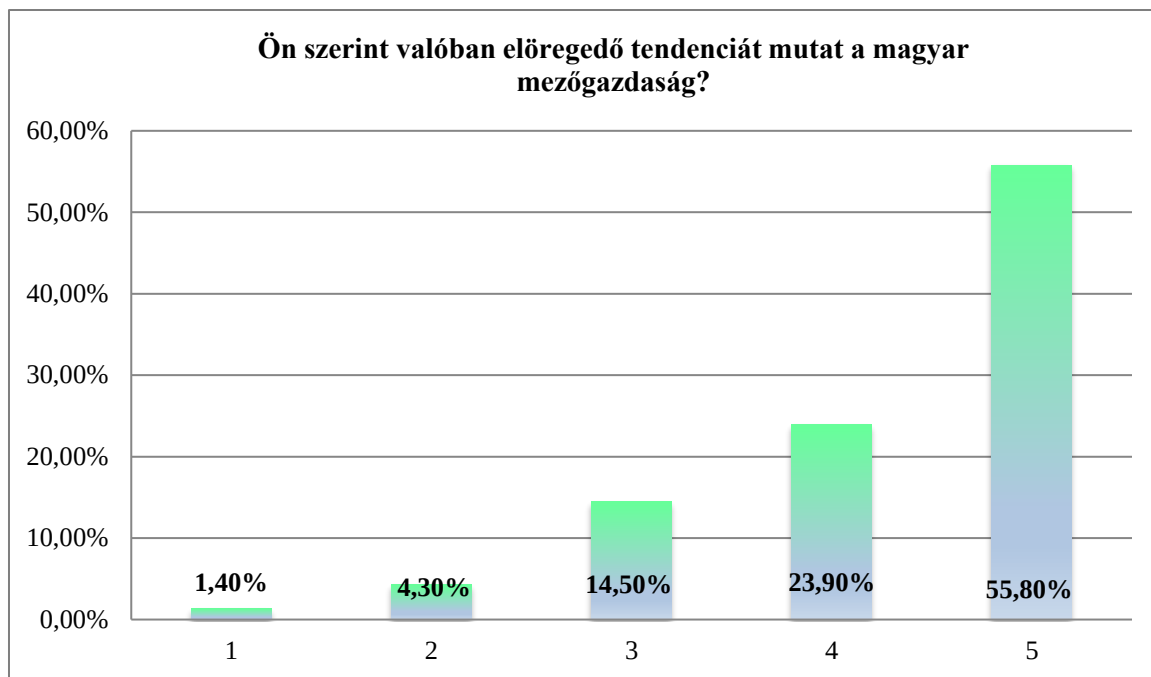
A válaszadók 2,9 %-a (4 fő) 1 pontot adott az állításra, vagyis ők úgy gondolják, hogy az új törvényi szabályozás egyáltalán nem segíti elő a sikeres generációváltást. Ezzel szemben 35 fő, azaz a kitöltők 25,4 %-a adott 5 pontot a felvetésre, vagyis ők úgy ítélik meg, hogy az új jogszabályi környezet kiváltotta a jogalkotó akaratát, vagyis pozitív elmozdulás várható a generációváltásban (6. ábra).

6. ábra: A válaszadók értékelése arra vonatkozóan, hogy elősegíti-e a sikeres generációváltást az új törvényi szabályozás (Forrás: saját kutatás)

b) Ön szerint valóban előregedő tendenciát mutat a magyar mezőgazdaság?

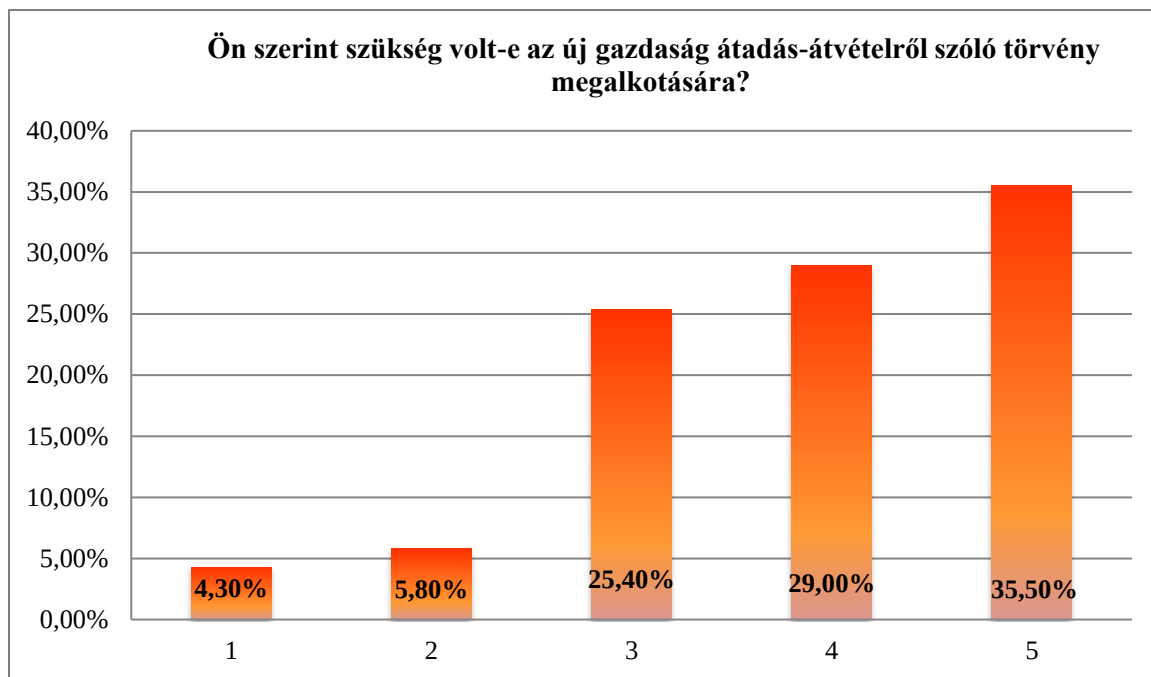
A válaszadók túlnyomó többsége, egészen pontosan 55,8 %a (77 fő) 5 pontot adott a kérdésre, vagyis az ő megítélésük szerint egyértelműen előregedő tendenciát mutat hazánkban a mezőgazdaság (7. ábra).

7. ábra: A válaszadók értékelése arra vonatkozóan, hogy előregedő tendenciát mutat-e a magyar mezőgazdaság (Forrás: saját kutatás)

c) Ön szerint szükség volt-e az új gazdaság átadás-átvételről szóló törvény megalkotására?

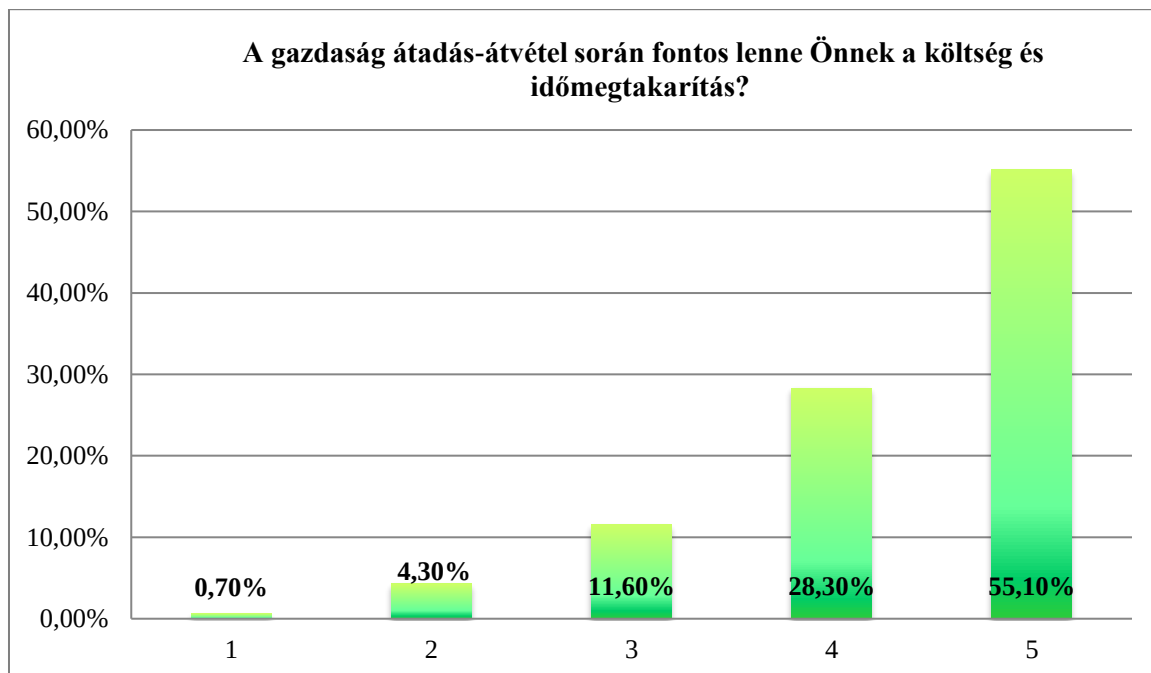
A válaszadók csak nagyon kevés százaléka, egészen pontosan 4,3 %-a (6 fő) adott 1 pontot a kérdésre, vagyis szerintük nem volt szükség új jogszabály megalkotására. A válaszadók többsége, 35,5 %-a (49 fő) viszont úgy véli, hogy nagyon is szükséges volt egy új jogszabályi környezet megteremtése (8. ábra).

8. ábra: A válaszadók értékelése arra vonatkozóan, hogy szükség volt-e az új gazdaság átadás-átvételről szóló törvény megalkotására (Forrás: saját kutatás)

d) A gazdaság átadás-átvétel során fontos lenne Önnek a költség és időmegtakarítás?

A válaszokból egyértelműen megállapítható, hogy a kitöltők nagy több mint fele, 55,1 %-a (76 fő) fontosnak tartja az költség és az időmegtakarítást (9. ábra).

9. ábra: A válaszadók értékelése arra vonatkozóan, hogy a gazdaságátadás során fontos lenne-e számukra a költség és időmegtakarítás (Forrás: saját kutatás)

4.2. A mélyinterjú eredményei

Farkas Sándor úgy látja, hogy jelenleg a magyar agrárium gerincét főként a kis- és középvállalkozások körébe tartozó egyéni vagy családi gazdaságokban tevékenykedő mezőgazdasági őstermelők alkotják. Megdöbbenő, de a számadatokat tekintve az egyéni gazdálkodók több mint 60 %-a 55 év feletti, és ennek a csoportnak több mint fele 65 éves vagy idősebb. Ugyanakkor a 40 év alattiak aránya vajmi kevés, ez mindössze 10%-ra tehető. Véleménye szerint ezek a számadatok némi aggodalomra adnak okot, a jövőben negatív következményei lehetnek az ágazatban. Ennek okán az agrárpolitika célul tűzte ki, hogy elősegítse a generációs megújulást, mivel a jelenlegi agrártársadalom korösszetétele negatív képet mutat, a gazdálkodók legnagyobb hányada bőven elérte a nyugdíjkorhatárt. A jogalkotó főként azt tartotta szem előtt az új jogszabály megalkotása során, hogy amennyiben az átadás még az átadó gazdálkodó életében, kvázi aktív évei alatt történik meg, akkor az átadó nagyban segíteni tudja az átvevőt mind a szakmai tudásával, mind pedig az évek során felhalmozott tapasztalatával és kialakított kapcsolatrendszerével. Tehát a szabályozás minden eszközzel igyekszik támogatni a fiatalok elindulását, mindemellett támogatja az idők nyugdíjba vonulását is. A miniszterhelyettes pozitívként jelölte meg továbbá azt is, hogy a fiatal termelők elsősorban már egy működő gazdaságot vehetnek át, amely nagy könnyebbségjelent a számukra a továbbiakban. A vállalkozás vezetője a családi körből kerül ki, így a vérségi kötelék is megmarad. Kialakulhat ezáltal egyfajta hagyomány. Különösen fontos a vidéki gazdálkodók számára a család, így náluk kiemelt szempont az, hogy ne egy idegen vegye át a cégük vezetését a jövőben. Szerencsés esetben ez meg is valósul. Kiemelte azt is, hogy hazánkban még nem alakultak ki a nemzedékváltással kapcsolatos tradíciók, a múltban kevés erre a precedens, de reméli, ez a jövőben a törvénynek köszönhetően megváltozik. Korábban rengeteg kritikát hallott mely szerint a legnagyobb anomália a gazdaság átadásánál-átvételénél a földhasználat átadása, a támogatások átruházása jelenti. A gazdálkodók főként ebben látják a nehézségeket, leginkább ettől tartanak. Gémes László kérdésemre adott válasza nagy hasonlóságot mutat a Farkas Sándor véleményéhez. Annyiban mutatkozik eltérés, hogy ő gyakorlatiasabban közelíti meg a problémát és az egyszerű polgárok szemszögéből keresi a megoldást. Ő is kifejezte azt, miszerint nagy szükség lenne a fiatal generáció térhódítására, hiszen a magyar mezőgazdaság korösszetétele nagy mértékben előregedő tendenciát mutat és amennyiben ez így is marad, ezen ágazat komoly veszélybe kerülhet a jövőben. Ennek okaként említette, hogy az idősebb gazdák nem szívesen engedik át a döntési jogot a fiatalabbak számára. Interjúalanyom szavaival élve, „a mindhalálig tartó irányításra esküsznek”, a fiatalabb

generációt kihagyják az irányítási mechanizmusokból. Véleménye szerint gyakran nem bíznak a szakmai tudásukban, kritikaként fogalmazzák meg, hogy nem rendelkeznek megfelelő felelősségtudattal és tapasztalattal az élet területén. Sok helyen tapasztalja, hogy a fiatal gazda már majdnem a negyvenedik életévét súrolja, mégsem rendelkezik önálló döntési jogkörrel, hiszen az idős felmenője hozza meg a döntések túlnyomó részét helyette. Szerinte ez nagy hiba, hiszen minél fiatalabb korban érdemes mélységeiben bevonni őket a gazdaság működésébe, akár már gyermekkorban, ugyanis kizárólag így tanulhatják meg a döntések meghozatalának menetét és a következmények viselését. Meg kell tanulniuk, hogy örüljenek a jó döntések következményeinek és viseljék a rossz döntések kudarcait. Mindezt saját tapasztalataival is igazolja, noha ő még nem áll közel a nyugdíjas korhatárhoz, ezzel egyetemben a gazdaságátadáshoz, mégis megkezdte a tudás átadását a gyermekeinek, minden folyamatba betekintést enged nekik, igyekszik őket felkészíteni a jövőre. A tudást nem kifejezetten az iskolapadban szerzik meg a jövő generációi, szükséges hozzá a mindennapi életből szerzett gyakorlati tapasztalat. Az agrártársadalom elöregedésének másik okaként a támogatási rendszer hiányosságait jelölte meg, ugyanis meglátása szerint ez még nincs teljesen kiépülve a mezőgazdaság fiatalítására. Fontos lenne a gazdálkodni vágyó fiatalok nagy mértékű anyagi megsegítése, különösképpen az elindulás mozzanatakor. Interjúalanyom bizakodva tekint a jövőbe, úgy látja, hamarosan az anyagi támogatások kérdése is megoldásra kerül. Emellett kifejtette azt is, hogy a tapasztatai alapján az idősödő gazdák is egyre jobban kezdik érezni, hogy szükség van a fiatalabb korosztály bevonására. Egyre jobban teret hódít a mezőgazdaságban az innováció, amely számukra aggodalomra ad okot, hiszen attól tartanak, nem tudják majd ezzel tartani a lépést. Egyre inkább a fiatalabbak segítségére szorulnak szinte minden területen. Ezért előbb – utóbb elengedhetetlen lesz a nemzedékváltás.

Második kérdésemre, miszerint vajon megoldás lesz-e az új törvény az említett problémára, hasonlóan az első kérdéshez, a válaszok tartalma szintén hasonló a két interjúalanyom esetében. Farkas Sándor véleménye az, hogy a törvény kínálta újítások csak lehetőségek, nem pedig kötelező elemként kell rájuk tekinteni. A jogalkotó szemszögéből próbálja elmagyarázni, hogy a törvény nem kívánja a különböző tulajdonságokkal rendelkező családi gazdaságokat egységesíteni, a cél az, hogy megőrizték az agrárium sokszínűségét. Minden vállalkozás más, ezért egy olyan szabályozást kellett kialakítani, amely figyelembe veszi az egyes gazdálkodási formák különbözőségét. Éppen ezért a törvény megalkotásánál arra törekedtek, hogy a lehető legtöbb választási lehetőséget tárják az átadók és átvevők elé egyaránt, biztosítva ezzel azt, hogy mindenki megtalálja a számára legmegfelelőbb opciót. A miniszterhelyettes szerint, az új törvény megoldás jelent a támogatási rendszerekben és a

földügyekben eddig fellelhető anomáliákra, így a gazdák ezzel kapcsolatos aggályai kiküszöbölésre kerülnek. Nem csak akkor jó lehetőség ez, ha van a családban olyan személy, aki átvenné a gazdaságot, hanem akkor is kiváló opció, ha külső személyt találunk alkalmasnak a gazdaság átvételére és az megfelel a törvényben meghatározott feltételeknek. Ekkor nem kell kifüggeszteni a szerződést, ezáltal egységben maradhat a gazdaság, elkerülhető a gazdák egyik legnagyobb félelme, a területeik felaprózódása. A támogatások kérdése is megoldottnak látszik, ugyanis abban az esetben, ha az érintett átadó gazdaság tekintetében bármiféle támogatás áll fenn, akkor ennek lezárására van lehetőség, ha az átvevő gazdálkodó már nem felel meg a támogatás igénybevételéhez szükséges kritériumoknak. Fontos, hogy ebben az esetben nem terheli visszafizetési kötelezettség az átadót, így nem éri anyagi hátrány emiatt. Gémes Lászlótól erre a kérdésemre egy sokkal gyakorlatiasabb választ kaptam. Véleménye szerint részben jelent csak segítséget a törvény, főleg az anyagi kérdésben kapnak a gazdaságok nagyobb segítséget a korábbiakhoz képest. Sőt, akár még ez motiváló erőként is hathat az idősödő gazdákra, kedvet kaphatnak a gazdaság átadására. Hiszen jól tudjuk, hogy az embereknek általánosságban előnyt jelent az, ha pénzt spórolhatnak meg egy folyamat során. Ő úgy érzi, hogy egy családon belül az átadás során először csak formálisan fog megváltozni a hierarchia, azonban egy kis idő elteltével a fiatal akár a fő döntéshozó szerepét is betöltheti majd. Szerinte fontos, hogy mindenki hagyjon időt az átállásra, hogy az átadás normális keretek között megtörténhessen és pozitív végkimenetele legyen.

Az interjúm során a harmadik kérdésemre adott válaszra voltam a leginkább kíváncsi, miszerint egyáltalán ismert-e ez a törvény a gazdálkodók körében. Az ismerőseim körében a saját tapasztalatom az, hogy nagyon kevesen vannak tisztában a törvény létezésével. Farkas Sándor pozitívan látja a helyzetet, szerinte a törvény egyre inkább ismertté válik a gazdátársadalomban, azonban ő is látja, hogy van még mit javítani az információáramláson. Ebben nagy szerepet tulajdonít a különböző érdekvédelmi szervezeteknek, gazdafórumoknak és írásos kiadványoknak. Továbbá megemlítette ezeken kívül a KAP támogatásokat is, mint figyelemfelhívó tényezőt. Gémes László már kevésbé állt pozitívan a dologhoz, ő sokkal inkább azt a választ adta, melyet én magam is érzékelttem egy – egy gazdálkodóval folytatott beszélgetés során. Tapasztalatai szerint nagyon kevés gazdálkodó hallott a törvényről, magas azon személyek száma a mezőgazdasági ágazatban, akiknek fogalmuk sincs a jogszabály létezéséről. Gémes László ugyanakkor biztosított arról, hogy igyekeznek a lehető legtöbb emberhez eljuttatni a szabályozással kapcsolatos információkat, minden eszközzel próbálják majd elősegíteni a sikeres generációváltást, ugyanis, mint beszélgetésünk során többször kihangsúlyozta, nagy szükség van a szakmában a fiatalokra és személyükben az utánpótlásra.

A döntéshozóknak meg kell könnyíteniük, hogy egyre több fiatal gazdálkodó kezdhesse meg a tevékenységét a mezőgazdaság területén. Tehát mind a kettejük véleménye az, hogy nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a promócióra.

A negyedik kérdésem során arra voltam kíváncsi, hogy a gazdálkodók körében milyen visszhangot váltott ki az új törvény. Természetesen itt azon személyekre gondoltam, akik azt nyilatkozták, hogy hallottak erről az innovációról. A miniszterhelyettes elmondta, hogy szerintük egyrészt örülnek az új lehetőségnek és bíznak az eddigi problémák megoldásában, másrészt pedig még elég szkeptikusak is vele szemben. Tudjuk jól, hogy a gazdálkodók általában idegenkednek az újításoktól, ez most sincs másként. Az általános tapasztalata az, hogy az emberek kifejezetten pozitívként élik meg a többféle megoldás megléte, így kvázi megmarad a gazdálkodók döntési szabadsága, mely kedvező színben tünteti fel a törvényt. Ő maga reményekkel telve tekint a jövőbe, nagy lehetőséget lát az új szabályozásban. Szinte már biztosnak könyveli el a sikert. A Farkas Sándor által adott válasszal ellentétben a Gémes Lászlóé egy sokkal tömörebb, erősebb kijelentés volt. Elmondása szerint, az eddigiekben nem váltott még ki túl nagy érdeklődést, egyelőre nem érzik még a gazdálkodók a szerepüket a probléma megoldásában. Szerintük nem az ő feladatuk változtatni a helyzeten, ehhez ők kevesek. Tisztában vannak a gondokkal, azonosították már őket, azonban nem érznek még késztetést a cselekvésre. Röviden összefoglalva, ő még most érdektelenséget vél felfedezni a gazdálkodók körében az átadással kapcsolatban. Az ő részéről ezügyben érzékelttem némi negativitást.

Az ötödik és egyben utolsó kérdésem esetében szintén nagyon kíváncsi voltam a két szakember véleményére, miszerint találkoztak – e már olyan gazdálkodóval, aki élt a törvény adta lehetőségekkel. A miniszterhelyettes egyértelműen kijelentette, hogy ő már találkozott olyan gazdálkodóval az ismerősei körében, akik kötöttek gazdaságátadási szerződést. Ehhez könyvelők, ügyvédek és kormányhivatalok is nyújtottak nekik segítséget. Az átadás esetükben problémamentesen lezajlott, noha ők még az elsők között döntöttek úgy, élnek a törvény adta lehetőségekkel. Azonban szerintük a legtöbb szerződés megkötésére ebben az évben fog majd sor kerülni. Gémes Lászlótól egyértelműen nemleges választ kaptam, ő még nem találkozott ilyen szerződéssel. Azonban nagyon kíváncsi lenne arra, hogy mit nyilatkozik egy olyan gazdálkodó, aki ezen lehetőséget választotta a gazdaságátadásra.

Az interjúim összegzését elmondhatom, hogy sikerült két olyan alanyt találnom, akik a lehető legközelebről látják az agrártársadalom helyzetét, illetve az új törvény által kiváltott lehetőségeket. A Farkas Sándorral folytatott interjú során egyértelműen éreztem, hogy ő sokkal több lehetőséget lát ebben a törvényben és pozitívabban is ítéli meg. Mivel ő tevékenyen részt

vett a törvény megalkotásában, így ő tudta a legbiztosabb képet festeni arról, hogy milyen körülmények vezettek a törvény megalkotásához és hogy mi is volt a jogalkotó célja mindezzel. Vele szemben Gémes László már kicsit szkeptikusabb, ő a helyzet gyakorlati oldalát veszi figyelembe és a gazdálkodók szemszögéből tekint rá. Éppen ezért talán ő jobban a realitás talaján áll ebben a kérdésben. Ennek ellenére elmondhatom, hogy még ő is látja a törvény pozitívumait, előnyeit és lehetőségeit és támogatóan lép fel vele szemben. Tevékenyen részt vesz a népszerűsítésében. Összegezve elmondható, hogy a két beszélgetőtársam véleménye megegyezik abban, hogy a törvény megalkotása egy jó lépés volt és a jelenlegi agrártársadalom problémájának megoldására. Hiszen szerintük az elöregedés jelenleg is óriási mértéket ölt, komoly problémaként mutatkozik meg a jelenben is, azonban a jövőben várhatóan csak rosszabb lesz, főként, ha nem teszünk ellene semmit. Világosan látszik, hogy bár a két személy más – más oldalon helyezkedik el, de a céljuk közös!

5. Következtetések, javaslatok

5.1. Következtetések

A földrajzi terület, amelyen a kutatásomat végeztem Magyarországnak csak egy része volt, mégpedig a Dél-alföldi régió. Tehát a következtetéseim pusztán csak erre a területre korlátozódhatnak, nem vetíthetem ki az ország egész területére. A 138 fős kitöltésszám viszonylag gyorsan megvalósult, alig két hét alatt. Bizton állíthatom, hogy várakozásaimat felülmúlta ez a nagyszámú érdeklődés. Ez arra enged következtetni, hogy a környezetemben élő fiatal gazdálkodókat foglalkoztatja az általam kutatott terület és szeretnék volna véleményüket kifejezni ezzel kapcsolatosan. Mivel elsődlegesen olyan felületet és fórumokat választottam a kérdőívem közzétételére, amelyen nem csupán a közvetlen ismerőseim voltak megtalálhatóak, hanem idegenek is, így még nagyobb sikernek könyvelem el a végeredményt a kitöltések számának tekintetében. Tehát nem csak az ismerőseimet, hanem ismeretlen embereket is képes volt megmozgatni a gazdaságátadás kérdése. A kérdőívemnek szándékosan egy nagyon konkrét címet adtam: Agrárgazdaságok átadása – átvétele. Ezáltal bárki azonnal láthatta, hogy milyen témával kapcsolatosan tettem közzé a kérdéseimet. Már a nagy számú érdeklődés is azt mutatja, hogy a fiatal gazdák azonosították a fennálló problémát, nevezetesen a generációváltással kapcsolatos nehézségeket, gondokat és esetlegesen érdekli is őket az erre szolgáló megoldás és maga a gazdaságátadás. A kitöltők legnagyobb része konkrétan ki is fejtette, hogy szerinte is előregedő tendenciát mutat a magyar mezőgazdasági társadalom. Erre a kérdésemre egyértelmű válasz érkezett. Tehát mindenképpen azt kell, hogy mondjuk, a fiatal gazdák tisztában vannak a korösszetétel leromlásával. Az állításomat igazolják a mélyinterjúm során kapott válaszok, hiszen a két interjúalanyom egyértelműen elmondta, hogy a társadalom tisztában van az említett problémával, illetve ők maguk is, a felsőbb szinteken. Egyet is értenek abban, hogy elkerülhetetlen lenne a fiatalítás. Jelenleg úgy gondolom, hogy a negatív helyzet azonosítása egyfajta sikernek könyvelhető el. Hiszen ebből tud elindulni a későbbiekben a cselekvés folyamata. Pozitívum, hogy ez a korosztály figyelmet fordít a témára, hiszen köztudott, hogy a fiatalok könnyebben alkalmazkodnak a változásokhoz, az újításokhoz az élet bármely területén. Éppen ezért azt gondolom, hogy ez a generáció lesz az, aki előtt részletesebben fel kell tárni az anomáliákat és akiket rá kell venni arra, hogy tegyenek lépéseket az ügy érdekében. Legyenek szószólók és vezéregyéniségek. Véleményem szerint az idősebbek már sokkal kevésbé hajlandóak a változásra, gyakran megragadnak a múltban, félnek az új dolgoktól így esetükben a cselekvés gyakran el sem várható. A mélyinterjúm alkalmával megkérdezettek által elmondottak is igazolják az előregedés tényét, és azt, hogy hamarosan

kiütökzenek az ebből adódó negatív hatások és nem kis veszélyekkel kell majd szembenéznünk. Éppen úgy vélekednek erről, mint számos témában jártas kutató és szakember. A kitöltőim korösszetételének megkérdezése során arra voltam kíváncsi, hogy melyik korosztály foglalkozik a leginkább a témával. A kitöltőim között a legkevesebb volt azok száma, akik a 18 és 25 év közötti korosztályba esnek. Ez köszönhető annak, hogy ez a korcsoport még túl fiatal ahhoz, hogy gondoljon a jövőre és érdeklődjön az átadás – átvétel kérdése iránt. Úgy vélik, még nem tartoznak az érintett csoportba. Számomra ez meglepő, hiszen éppen ebben a korban lennének a legtevékenyebbek a gazdálkodók, ekkor rendelkeznek a legnagyobb tudásvágygal és tenni akarással. A második helyen a kitöltők életkorával kapcsolatosan a 26 és 35 éves korosztály közötti személyek foglalják el. A százalékos arányokat tekintve ez már közelít az első helyet elfoglaló, 36 és 40 év közötti korosztályhoz, amely már a fiatal gazda felső korhatárának tekinthető. Tehát A 26 – 35 év közötti korosztály már világosan láthatja az agrártársadalom elöregedését, tisztában van ennek a negatív következményeivel és bőven érinthetné már a gazdaság átvétele. Mint ahogy említettem a kitöltők életkorát tekintve az első helyet a fiatal gazdák felső korhatárához közeli korosztály, a 36 – 40 évesek foglalják el. Ők égetőnek érzhetik, hogy átvegyenek egy gazdaságot, hiszen hamarosan kifutnak a fiatal gazda életkorból. Tehát őket érdekelheti a legnagyobb mértékben a gazdaságátvétel témája, hiszen esetükben kifejezetten sürgető lenne. Fontosnak tartottam megkérdezni a kitöltőket arról, hogy a gazdaság, amelyben tevékenykednek, mekkora területen gazdálkodik. Ugyanis az egyik interjúalanyom szerint, amikor a gazdálkodókat megkérdezték, hogy az átadás során miben látják a legnagyobb problémát, nehézséget, akkor az a földkérdés volt. Ezt nem csak az interjúalanyom erősíti meg, hanem számos kutatás jelöli meg visszatartó erőként a földterületekkel kapcsolatos tényezőket. Konkrétan gondolhatunk itt az átadásukkal kapcsolatos nehézségekre, kifejezetten a területek elaprózódására és a földterületek után járó támogatások kérdésére. Az elaprózódás különösen nagy mértékben fenyeget egy esetleges öröklés, vagy adásvétel során. Hiszen van, hogy nem egy személy öröklí a családon belül a földterületeket, hiszen az örökhagyó több örököst is megjelölhet, vagy pedig az eladás során nem biztos, hogy egyetlen személy tudja azokat megvásárolni. A válaszadók többsége olyan gazdaságokban tevékenykedik, ahol a gazdálkodás 100 - 200 hektár nagyságú összterületen folyik. Ezek már viszonylag nagy területeknek minősülnek, így érthető, hogy a gazdálkodók szeretnék elkerülni ezek feldarabolását. Nem is lenne túlzottan nagy értelme, hiszen minél kisebb egy földterület, annál kevésbé lehet egy gazdálkodás nyereséges. Mindez tehát valóban lehet egy oka annak, hogy az idős gazdák nem szívesen döntenek az átadás mellett. A kutatás során koncentráltam arra a kérdésre is, hogy terveznek – e gazdaságátadást – átvételt a

közeljövőben. Erre a válasz egyértelműen nem volt. Ez igazolja a szakirodalmak feldolgozása során olvasott számos tanulmányt, szacikket és kutatást. A gazdálkodók jelenleg nem mutatnak hajlandóságot az átadásra és lehetőséget sem az átvételre. A kérdéseim között szerepelt az is, hogy ismerik – e az új gazdaságátadási törvényt, amely köztudottan megkönnyíti az átadást – átvételt. Erre a kérdésre a válaszadók többsége nemmel felelt, így joggal következtethetek arra a tényre, hogy a tájékozatlanság okán nem tervezik sem az átadást, sem az átvételt. Az interjúm során kapott válaszok alapján bizonyítást nyert a törvény ismeretlensége, mind a két beszélgetőpartnerem igazolta ennek tényét. Mivel mind a két személy számos gazdálkodóval találkozik nap mint nap és tartják is velük a kapcsolatot, ezért úgy gondolom, méltón igazolhatják a kérdőíves kutatás ezen eredményét. Amennyiben a gazdálkodók megismernék az új szabályozást és annak új lehetőségeit, valószínűleg másképpen gondolnának erre, a generációváltást elősegítő eszközre, magára a reformra. Valószínűsítem, hogy akkor már sokkal kevesebb lenne azon válaszadók aránya, akik nem tervezik az átadás – átvételt. Ugyanis amennyiben valaki megismeri a törvény tartalmát, lehetőségeit, akkor pozitív vélemény alakul ki bennük az új szabályozást illetően. Sokan félnek az ismeretlentől, pláne egy új jogszabálytól. Kötelezően végrehajtandónak érzik azok rendelkezéseit, közben mindez csak választási lehetőség, számos kiváló opcióval. Tartanak az ezzel kapcsolatos esetleges hátrányoktól és negatív jogi kikapuktól. Ezzel kapcsolatosan szerepeltettem egy kérdést, amennyiben ismerik a törvényt, akkor honnan hallottak annak létezéséről. Ezt azért tartottam relevánsnak, hogy megtudjam, a gazdálkodókat mely fórumon lehet a leginkább elérni, hol lehet őket a legsikeresebben informálni az új szabályozásról. A kitöltők életkorát tekintve egy nem meglepő eredményre jutottam, a legtöbben az online felületen értesültek a jogszabályról. Napjainkban a fiatalok, legyen az mezőgazdasággal foglalkozó, vagy esetleg más területen tevékenykedő, viszonylag sok időt töltenek az online térben. Naponta akár több órát is. Ebből adódóan tovább gondolom a fenti következtetésem, miszerint a kitöltések nagy számából arra lehet spekulálni, hogy a kérdőívemmel megszólított korosztályt érdekli a generációváltás, foglalkoznak a témával, így őket lenne érdemes cselekvésre ösztönözni. Azonban ez csak törvénnyel kapcsolatos ismeretanyag átadása után valósulhat meg, melynek fő színtere, a kérdőívem eredményeiből kiindulva, az online tér kell, hogy legyen. Amennyiben a fiatal gazdálkodók kellő információt szereznek az új szabályozásról, nyugodt szívvel adhatják azt át az idős gazdálkodóknak és ösztönözhetik őket az átadásra. Tény, hogy napjainkban az idősebb korosztály is jelen van már az online térben, azonban azon belül jóval kevesebb területen „böngésznek”. Ezért az ő megszólításukra, figyelmük felkeltésére teljesen más módszert kell találni. Ők általában gazdatársaktól, gazdafórumokon értesülnek az új hírekről. Mondhatni

esetükben szájról szájra terjednek az információk. Az én véleményem ezzel kapcsolatosan az, hogy ez a módszer nem túl hatékony, sokkal kevesebb embert lehet ilyen módon megszólítani. Arról nem is beszélve, hogy az információk elferdítése gyakorta be is következik, hiszen az emberek különböző módon adják át egymásnak, akarva akaratlanul, a hallottakat. A fiatalok megszólítása azért is tűnik jobb megoldásnak, mert ők fogékonyabbak az új dolgokra, információkra. Nekik a jövő is fontos és nem csupán csak a jelen. Nekik arra is gondolniuk kell, mi lesz majd 10 – 20 év múlva. Az idősebbeket ez már nem kifejezetten érdekli. A másik információforrás, amelyet a kitöltők megjelöltek, a média volt. Tehát a médának is kifejezetten nagy szerepe van a törvény megítélésében. Nem mindegy, hogy ott pozitív, vagy esetlegesen negatív képet festenek róla, hogyan magyarázzák el a szabályokkal, lehetőségekkel kapcsolatos tudnivalókat. Úgy gondolom, az ő felelősségük ebben igen kiemelkedő. Egy idősebb egyént még akár könnyebb is félrevezetni, mint egy fiatalabbat. Tehát ügyelni kell a média által folytatott, az új szabályozással, magával az agrárgenerációváltással kapcsolatos kommunikációjára. Mindennek olyannak kell lennie, hogy mindenki számára maximálisan érthető legyen. Konkrét kérdést tettem fel azzal kapcsolatosan a válaszadóknak, hogy szerintük az új jogi szabályozás elősegíti – e a sikeres generációváltást a mezőgazdaság területén. Erre egyértelműen igen választ kaptam, még azoktól is, akik nem ismerik a törvényt. Ez kicsit ellentmondásnak tűnhet, azonban én azt a következtetést vonom le belőle, hogy akik esetleg még nem is hallottak a törvényről, mégis jónak tartják, ha ezen a területen bekövetkezik egy újítás, hiszen a régi bonyolult és nehézkes szabályozással szemben bármi új csak jobb lehet. Néhány szerző ki is fejteti a véleményét a régi szabályozás negatívumaival kapcsolatban és elmondja, hogy a gazdálkodók nagy része egyetért velük ebben. Továbbá az ágazatban tevékenykedők pozitívan élik meg a Kormány bármilyen törekvését, amely őket hivatott támogatni és a mindennapi életüket kívánja elősegíteni. Félnék ettől a törvénytől, ugyanakkor örülnek neki. Ez egyfajta kettősség, azonban én ezt pozitívnak élem meg, hiszen bennük van a hajlandóság azíránt, hogy a törvényt megismerjék és esetlegesen megbarátkozzanak vele. Ez ismételtén az általam fentebb kifejtetteket igazolja, hogy mennyire fontos lenne megismertetni minden agráriumban tevékenykedővel a jogszabályt. Ismerje meg mindenki, attól függetlenül, hogy érinti – e az átadás, vagy sem. Hiszen eljön majd mindenkinél az az idő, amikor így, vagy úgy, de érintett lesz benne. Az interjúm alkalmával is kérdésként tettem fel, hogy a gazdálkodók hogyan fogadták ezt az újítást. Ismételtén igazolást kapott a kérdőív eredménye, hiszen a visszhang az elmondottak alapján pozitív volt. Ugyanakkor interjúalanyaim némi bizonytalanságot is éreznek az emberek körében. Ők is elmondták, amit én is feltételezek, hogy az információhiány jelenti a legnagyobb gondot. A válaszadók jogszabályhoz való hozzáállását

tovább feszegettem, mégpedig úgy, hogy rákérdeztem arra, szerintük szükség volt – e a törvény megalkotására. Az egy dolog, hogy jónak tartják a törvényt és szerintük elősegíti majd a sikeres generációváltást, de ettől még gondolhatják feleslegesnek. Ezzel a kérdéssel tovább erősítettem azt a tényt, miszerint a fiatal gazdák örülnek a törvénynek, szerintük nagyban segítséget nyújt a nemzetékváltásban és szükség is volt rá. Ez azt mutatja, hogy ámbár korábban létezett ezzel kapcsolatos jogi szabályozás, de az már elavult és nem elégítette ki az emberek igényeit, nem jelentett számukra pozitívumot. Szinte az összes, a témával kapcsolatos szakirodalomban, amelyet feldolgoztam, a szerzők egyetértének abban, hogy a magyar mezőgazdaság előregedő tendenciát mutat. Ezt a megállapítást kutatásokra és felmérésekre alapozzák. A számos szerző és szakember véleményének hasonlósága okán én magam is kíváncsi voltam rá, hogy a válaszadók hogyan vélekednek a jelenlegi generációs helyzetről. Amikor az erre a kérdésre kapott válaszokat összesítettem, az eredmény nem ért meglepetésként. Természetesen a válaszadók legnagyobb hányada vélekedik hasonlóképpen a szerzőkhöz. Szerintük is előregedőben van a magyar agrártársadalom. Tisztán mutatja ez az eredmény azt a tényt, hogy az emberek, jelen esetben a megkérdezett fiatal gazdálkodók, tisztában vannak a generációs problémákkal. Ezt a részét már nem kell nekik bizonygatni. Sokkal inkább a megoldási lehetőségek felsorakoztatására van szükség. Tudják, hogy milyen gondokkal küzd az agrártársadalom, azonosították a nemzedékváltás megoldatlan mivoltát. Így már csak tájékoztatni kell őket, hogy mit tudnak tenni ők annak érdekében, hogy a helyzet változzon, lehetőleg a jó irányba. Köztudott tény, hogy a régi szabályozás bonyolult volt és rugalmatlan, tele jogi buktatókkal. Mindemellett egy átadási mechanizmus komoly anyagi terhet jelentett az átadóra és az átvevőre nézve, a rengeteg időráfordításról nem is beszélve. Mivel minden ember számára jelentőséggel bír az idő és az anyagi tényező, ezért sejtettem, hogy a gazdák tekintetében sem lesz ez másként. Főleg úgy, hogy nem egy szakirodalomban olvastam arról, hogy számos gazdálkodó az időhiányt és az anyagi tényezőket jelölte meg indokként, hogy miért nem vág bele a gazdaságátadásba. Az eredményeim alapján ezt én is tudom igazolni, a válaszadók legnagyobb része kifejezetten fontosnak tartja az idő és pénzmegtakarítást. Ezért jelenthet számukra kifejezett pozitívumot az, hogy a gazdaságátadás az új szabályoknak megfelelően adó és illetékmentes. Mindemellett időtakarékos is, hiszen a hosszadalmas jogi eljárás megszűnik, helyette egyetlen szerződés elegendő lesz a gazdaság egészének átadására, nem lesz szükség a rengeteg dokumentációra. Mindez nagy előny, hiszen mindenki a folyamatok megkönnyítésére törekszik, kiváltképpen egy gazdálkodó, akinek a gazdasággal egyébként is számos teendője van nap mint nap. A takarékoság pedig különösen fontos, hiszen sem az átadónak, sem pedig az átvevőnek nem hiányzik az, hogy egy nagyobb összeget fizessen

ki az ügyletkor. Egy vállalkozás folyamatos és biztonságos működése érdekében mindenképpen érdemes szem előtt tartani az időt és az anyagiakat is.

5.2. Javaslatok

A kutatásom értékelése és az ebből levont következtetések alapján javaslatok fogalmazódtak meg bennem azzal kapcsolatosan, hogyan lehetne ösztönözni és elősegíteni a gazdaságátadást, amely az agrárgeneráció előregedésének megoldására szolgálna. A legtöbb vélemény megegyezik abban, hogy az új gazdaságátadási törvény megoldást jelenthet a problémára, hiszen nagy szükség volt már a régi szabályozás reformjára és egy teljesen új és átfogó szabályozás megalkotására. A törvényjavaslat elfogadásra került, hatályba lépett, de a gyakorlati alkalmazása és az ezzel kapcsolatos informálás mutat némi anomáliát. Ezért a javaslataim nem magára a szabályozásra, vagy a jogszabály szövegezésére vonatkoznak, hanem magára a törvény körüli teendőkre és arra, hogyan érheti el a gazdák körében a kitűzött célokat. Én magam úgy látom, hogy kifejezetten jó lépésnek volt mondható a megalkotása, azonban még nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Fontos elmondani, hogy a hatálybalépésétől még olyan sok idő nem telt el, így van még lehetőség az eddigi hibák javítására. Először is azt kell megnéznünk, hogy a magyar agrártársadalom azonosította-e már a körükben felmerült generációs problémákat, érdeklődnek-e egyáltalán iránta. Az én személyes véleményem az, hogy igen, mindez már tudatosult bennük és érzik benne az érdekeltységüket, főként a fiatalabb generáció. Ezt a Dél – alföldi régióban végzett saját kutatásom és mások által országos szinten végzett felmérések is igazolják. Tehát ez azt jelenti, hogy erre a tényre már nem olyan nagy mértékben kell felhívni az emberek figyelmét, hiszen számukra már nem hat újdonságként. Azonban a továbbiakban sem hallgatnék teljesen a témáról, minden adandó alkalommal meg kellene említeni, hogy ne merüljön feledésbe. Az irodalmi áttekintésben kitértem arra, hogy az idősök szempontjából némi ellenállás figyelhető meg, ezzel kapcsolatosan az okokat is felsorakoztattam. Az általam felhasznált szakirodalmak szinte mind hasonló okokat említettek meg, első helyen szinte mindenki az információhiányt emelte ki, mint hátráltató tényezőt, ezt követték az anyagiak, a bonyolult és időigényes jogi procedúra. A saját kutatásomban a fiatalokat konkrétan a törvénnyel kapcsolatos informáltságukról kérdeztem, eredményül az ezzel kapcsolatos információhiányt kaptam. Tehát véleményem szerint ez lenne az első dolog, amelyen javítani kellene. Informálni kellene a mezőgazdasággal foglalkozókat a gazdaságátadás lehetőségeiről. Mivel a törvény tekintetében pozitív a jövőkép, úgy gondolom ezt emeljük ki, mint a nemzedékváltás megoldásának elsődleges eszközét. Eddig számos kísérletet tettek erre, azonban ezek közül egyik sem vezetett eredményre. Éppen ezért érezte a

jogalkotó szükségét egy új törvénynek, amelyet megalkottak és már hatályba is léptettek 2023. január 01. napjával. Azonban az tisztán látszik, önmagában nem elegendő, hogy életre keltették a jogszabályt. Annak érdekében, hogy a szabályozás hatással legyen a korösszetétel javulására, szükséges a gazdálkodók tevékeny részvétele. Hiszen nekik kell úgy dönteniük, hogy kihasználják a törvény adta lehetőségeket. Azonban ezt egészen addig nem fogják megtenni, míg nincsenek tisztában a törvény létezésével és a megismerést követően nem biztosak abban, hogy a szabályozás megfelelően képviseli az érdekeiket, mind az átadó és mind az átvevő oldalán. Nem elég pusztán megalkotni valamit, azt meg is kell ismertetni azokkal, akiknek szánják azt, akik érintettek a kérdésben. Az én véleményem az, hogy nem feltétlenül az egész agrártársadalmat kellene megszólítani, hanem egy fogékony réteget kellene kiragadni. Egészen pontosan itt a fiatal gazdákra gondolok. Az ő ismeretanyagaikat kellene bővíteni a gazdaságátadási törvényre vonatkozóan, és tudatosítani kellene bennük annak a tényét, hogy a változás szelét ők hozhatják meg. Jelenleg a Kormányhivatalok keretein belül működő Földhivatali Főosztály foglalkozik a gazdaságátadással kapcsolatos ügyletekkel. A Földhivatali Főosztály jelenleg számos egyéb más teendővel is foglalkozik, ezért egy ekkora volumenű ügyet más szervezet fennhatósága alá kellene helyezni, amely jelenleg még nem létezik. Éppen ezért az én első javaslatom az lenne, hogy szükség volna egy állami szinten létrehozott, az Agrárminisztérium irányítása alá tartozó külön kormányzati szervre, amely kvázi egy gazdaságátadási információs és támogató rendszerként működne és kizárólag az új törvény által biztosított gazdaságátadási lehetőségekkel foglalkozna, így népszerűsítve azt. Ezáltal az ezzel kapcsolatos feladatok egy szervezethez koncentrálódnának, egy kézben lenne a végrehajtás. A szervezet olyan szakemberekből állna, akik megfelelő tudással és tapasztalattal rendelkeznek a gazdaságátadás területén. A szervezet fizikai formátumban is működne a nagyobb településeken, azonban a könnyebbség és a mindenki számára elérhetőség érdekében az elsődleges felületük az online tér lenne. A feladatkörükben összefoglalva minden olyan feladat, amely a gazdaságátadáshoz kapcsolódik. Az egyik az, hogy megfelelő tájékoztatást nyújtsanak az érdeklődőknek akár telefonos és személyes ügyfélszolgálaton, vagy online formában. A tájékoztatás lehetőségeinek palettája színes, megtörténhet ez a szervezet felületén elérhető kiadványokon, cikkeken, oktató videókon, kézzel fogható kiadványokon, workshopokon, gazdafórumokon keresztül. Fontos, hogy szerepeltessék azokat a történeteket is, ahol már eddig sikeresen végbement a gazdaságátadás. Természetesen nem csak a pozitívumokat kell megemlíteni, hanem a negatívumokat is, amelyekből tanulni lehet a későbbiekben. Az online felület nem csak az informálásra és a „marketingre” szolgálna, hanem az azonnali segítségnyújtásra is, melynek eszköze az online ügyfélszolgálat lenne. A felületen lenne

lehetőség a személyes ügyfélfogadásra időpontot foglalni, telefonos jogsegélyre, chat vagy e-mail során történő egyeztetésre. A további könnyítés érdekében egy applikáció elkészítésére is sor kerülne, ahol az okostelefonon keresztül minden opció bárholonnan azonnal elérhető. Az oldalon a gazdaságátadáshoz szükséges, online kitölthető iratminták megtalálhatóak lennének, melyek a kitöltés után a felületen azonnal beadható ügyfélkapu segítségével, így megvalósulna a gyors és hatékony elektronikus ügyintézés. A kitöltéshez kitöltési útmutató is kapcsolódna, minden segítséget megkapnának a gazdálkodók. A leírások alapján a kitöltő azonnal megtalálhatja a számára szükséges formanyomtatványt. Így a folyamat során még jobban megvalósul az idő és pénzmegtakarítás, amely a gazdák számára a szakemberek szerint és szerintem is oly fontos. Hiszen további okként említik sok tanulmányban az időhiányt, költségességet és a folyamatok bonyolultságát. Az általam készített kérdőív eredményei is mutatják, hogy a vizsgált terület fiatal gazdáinak mennyire fontos a költséghatékonyság és az időmegtakarítás. A dokumentumok kitöltéséhez és értelmezéséhez jogi segítség is igénybevehető lenne a szervezet által alkalmazott jogi szakemberek részéről. Ezen kívül természetesen bármilyen más jogi kérdésben is lehetne fordulni hozzájuk. Egy átadás során nem feledkezhetünk meg a folyamat érzelmi oldaláról. Egy átadás lelkiileg megterhelő mind az átvevő, mind pedig az átadó részéről. Az átvevőt nehéz lehet feldolgozni a hirtelen jött felelősséget, az átadónak pedig azt, hogy át kell engedni a vezetést másnak, kvázi úgy érezheti, hogy haszontalanná vált. A lelki támogatás megvalósulására igénybevehető pszichológiai tanácsadás is, amennyiben szükség van rá. Hiszen a lelki egészség éppúgy fontos, mint más. Egy jogügylet során gyakran alakulnak ki konfliktusok, az átadás során ez szintén előfordulhat pláne családon belül. Ezen esetleges probléma megoldására az alternatív vitarendezésre, mediációra is sor kerülhet a szervezet jóvoltából, melyet hasonlóan az előzőekben felsorolt lehetőségekhez, mediátor szakember hajtana végre. Így a vitás kérdések is megoldásra kerülnének alternatív módszerekkel. Ezáltal biztonságban érezhetik a családi kapcsolataikat. Annak érdekében, hogy a gazdálkodók a folyamat során ne érezzék úgy, magukra hagyták őket, igénybevehető lenne mentorok segítsége is. Ezek a szakemberek személyesen részt vennének az átadás előkészítésében, lebonyolításában és lezárásában. Felkészítenék az átadót és az átvevőt a folyamatra, segítséget nyújtanának az ügyintézésben és megoldanák a felmerülő problémákat. Sőt, az átadást követően tovább segítenének az átvevőnek elindulni a gazdálkodás útján, az átadónak pedig elengedni az általa kemény munkával felépített gazdaságát. Kvázi egy tanácsadó szerepét töltené be. Természetesen a rendszer szolgáltatásainak igénybevétele a gazdálkodók számára nem járna anyagi teherrel, hiszen mindez részükre ingyenes lenne. A rendszer kiépítése és működtetése állami forrásból, esetlegesen uniós támogatások

igénybevételével történne meg. Az online térben főként a fiatal gazdák megszólítása lehetséges, noha napjainkban már az idősek is egyre gyakrabban vannak jelen internetes oldalakon. Az ő segítségükre a honlap akadálymentesen készülne el, így minden funkció számukra is könnyedén elérhető. Azonban esetükben szükséges a személyes ügyintézés, éppen ezért kerülnének kialakításra a szervezet számára irodák az ország több pontján. Ezáltal mind a két korosztály megfelelően megszólítható. Az általam felvázolt és javasolt gazdaságátadási információs és támogató rendszer kialakítása során azokra, a szakirodalomban megjelölt és gazdák által felvázolt átadással kapcsolatos aggályokra fókuszáltam, melyek szerintük a legnagyobb mértékben visszatartják a gazdaságátadást, megakadályozva ezzel a generációváltást. Természetesen elvárt lenne az is, hogy a különböző országos mezőgazdasági szervezetek, mint például a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, MAGOSZ vagy a helyi szervezetek szoros együttműködést ápoljanak a gazdaságátadási információs rendszerrel és segítsék őket a gazdaságátadás népszerűsítésében a különböző fórumokon. A gazdák számára ez a rendszer biztonságot jelentene, hiszen mindig fordulhatnának hozzájuk segítségért és minden létező támogatást megkapnának. A rendszer kiépítése kifizetődne, hiszen én úgy gondolom, ez kellően ösztönözné a generációváltás, melynek következtében elindulhatnak az agrártársadalom fiatalítása. Mindent felölelne, amelytől a gazdák az átadás során tartanak. Ezáltal elindulna a probléma megoldása és nem kerülne a jövőben veszélybe az egész mezőgazdaság.

A gazdaságátadási információs rendszer létrehozása mellett kiemelt figyelmet kellene fordítani az agyagi támogatásokra is. Mivel a kutatásomból kitűnik, hogy kifejezetten fontos a fiatal gazdák számára az anyagi kérdés is, így joggal gondolom azt, hogy további motiváló erővel bírnának a különböző agrártámogatások megléte, amelyek közvetlenül a gazdaságátadáshoz kötődnének. Továbbá számos másik kutatásban is kiemelték az agrártámogatások fontosságát és hogy ez mekkora motiválóerővel bírna, különösen a fiatal gazdák esetében, azok pályakezdekésekor. Egyrészt lehetne ez akár egy nagyobb összegű egyszeri támogatás, amelyet mind az átadó, mind pedig az átvevő igénybe vehetne a gazdaságátadás végbemenetelét követően. Tehát az átadás – átvétel lenne a támogatás egyik feltétele. Az átvevő számára a gazdálkodási tevékenység elkezdéséhez nagy segítséget jelentene az anyagi támogatás, éppen úgy, mint az átadó számára, aki átadja majd a gazdaság vezetését. Hiszen mind a két fél részéről némi költség azért felmerülhet. Ez egyfajta biztonsági hálót jelentene a számukra. Annak biztosítására, hogy az átvett gazdaság az átvételt követően még hosszú ideig biztosan működjön, további támogatás lehetőségét nyitnám meg az átvételt követő öt évig. Ezáltal támogatva lenne az új vezető által irányított agrárgazdaság működése, míg teljesen bele

nem tanul a vezetői szerepbe. Utóbbi támogatás összege függene az átvett gazdaság nagyságától is. Minél kisebb egy gazdaság, annál nehezebb megtermelnie a fennmaradáshoz szükséges tőkét. Ezért lenne fontos a kisebb vállalkozások támogatása.

Összefoglalva a javaslataimat elmondható, hogy mindenképpen szükséges lenne egy támogató rendszer kialakítása, amely különálló a már meglévő szervezetektől, hogy egy kézben koncentrálódhassanak a gazdaságátadással kapcsolatos ügyek, legyen szó akár az ügyintézésről, támogatásról, informálásról. Egy elkülönült szervezet jobban tud fókuszálni az adott kérdésre, ezáltal a gazdálkodók érzik a támogatást és nem fognak tartani az átadás folyamatától és az ezzel kapcsolatos új szabályozástól. A szervezet által megkapják ehhez a szükséges információt és segítséget. Az ügyintézés folyamata gyors, ezáltal időtakarékos, minden részlete egy helyen, akár online is elintézhető. Teljes mértékben megfelel ez a haladó kor szellemiségének. A másik javaslatom, miszerint a támogatási rendszert kiszélesítésére lenne szükség, a kutatások fényében szintén helytálló. Kiemelten fontosak a fiatalok elindulásához szükséges támogatások, abban az esetben is, ha a fiatal gazda egy működő gazdaságot vesz át. Noha ebben az esetben a helyzete könnyebb, mégis fontos az anyagi segítség. Meg kell adni az összes lehetséges támogatást és segítséget a gazdálkodóknak, hogy biztosak legyenek abban, szeretnék átadni és át is venni a gazdaságot. Minden eszközzel támogatni kell őket és megadni nekik a megfelelő segítséget. Tudatosítani kellene bennük az új jogszabály előnyeit és könnyebbségeit a régi szabályozásokkal szemben. Sőt az egyszerűség kedvéért a jövőben a gazdaságátadást már csak az új törvény rendelkezései alapján kellene lehetővé tenni. Noha a régi szabályozás meghagyása arra szolgál, hogy a gazdálkodók ne érezzék úgy, hogy belekényszerítik őket valami újba, azonban én úgy gondolom, a régi és új szabályok megléte egyfajta döntésképtelenséget jelent a gazdák számára. Amennyiben csak egy jogszabály rendelkezései alapján járhatnának el az átadás során, esetükben könnyebb lenne a döntést meghozni.

6. Összefoglalás

Szakedolgozatom témaválasztásakor arra törekedtem, hogy egy aktuális problémára próbáljak rávilágítani. Éppen ezért döntöttem úgy, hogy a magyar agrártársadalom generációváltásának jelenlegi helyzetét térképezem fel. Noha azt hihetnénk, ez csak a mezőgazdaságból élőket érinti, de ez valójában nem így van, hiszen az egész Magyar társadalomra hatással lehet. A munkámat úgy próbáltam felépíteni, hogy először is taglaltam az agrárium előregedő mivoltának lehetséges okait. Számos szakirodalom feldolgozásával gyűjtöttem össze azokat a tényezőket, melyek azt eredményezik, hogy az idősödő gazdálkodók nem hajlandók átadni a gazdaságukat a fiatalabb generáció számára. Mindezek lehetnek anyagi jellegű, személyben rejlő, a bonyolult jogi szabályozással kapcsolatos okok és még sorolhatnánk. Majd ezt követően rátértem azokra a jelenleg is meglévő eszközökre, melyek megléte esetlegesen változtathatna ezen a kérdésen és segíthetne a könnyebb generációváltáson a mezőgazdaságban. Mindezek után felvázoltam a korábbi jogszabályi lehetőségeket, amelyek a gazdaságátadást szabályozták. Majd ekkor tértem ki a legfontosabb újításra, amely nem más, mint az új gazdaságátadási törvény. Áttekintettem a jogszabály adta lehetőségeket, fókuszálva a pozitív és a negatív hozamaira egyaránt. Ezzel kapcsolatosan kétféle kutatást is készítettem, két mélyinterjút és egy kérdőíves kutatást, utóbbi esetében a Dél – alföldi területen. Kutatásom során arra kerestem a választ, hogy az új törvény megléte mennyire van a köztudatban, mennyire örülnek az új szabályozásnak és egyáltalán terveznek-e gazdaságátadást. A törvény mellett körbejártam azt is, hogy a válaszadókban mennyire tudatosult az előregedő agrártársadalom ténye. E tekintetben az én kutatásom is hasonló eredményeket hozott, mint számos szakemberé: az emberek tudatában vannak a mezőgazdaság előregedése tekintetében. További eredményeim igazolták a feltevéseimet, miszerint az új törvény kevésbé ismert a gazdálkodók körében és egybehangzó az a vélemény, miszerint a magyar mezőgazdasági társadalom előregedő tendenciát mutat. A mélyinterjúm során kiderült, hogy jelenleg kevés számban születnek még az új törvény alapján gazdaságátadási szerződések. Ennek megváltoztatására kellene törekedni és a célként kellene megjelölni, hogy minél több gazdaságátadási szerződés születhessen a közeljövőben. Az elvégzett kutatásaimból számos következtetést le tudtam vonni, melyek alapján megfogalmaztam a javaslataimat. Véleményem szerint a törvénnyel kapcsolatosan nagyon fontos lenne annak marketingje, hiszen, ha a gazdálkodók tudatában lennének annak, hogy mekkora könnyebbséget rejteget magában a törvény a korábbi szabályozásokhoz képest, akkor az idős gazdálkodók sokkal szívesebben, bátrabban vágnának bele a nyugdíjas éveikbe és a gazdaságuk átadásába. Hangsúlyozni kellene

az agrárium előregedő mivoltát, felhívni az ügy fontosságára a figyelmet. Hiszen mindez komoly veszélyt jelenthet a jövőben a mezőgazdaság számára. A gazdálkodók nem megfelelő tájékozottságából adódhat a kutatásom azon eredménye, miszerint a kitöltők többsége nem tervez gazdaságátadást-átvételt. Az látszódik, hogy az új törvény hírének mindenképpen örülnek, hiszen a korábbi szedett-vetett és bonyolult szabályozásnál minden más csak jobb lehet. A kitöltők egy része például az én kérdőíven kitöltése során szembesült vele, hogy ekkora mértékű változás következett be a szabályozás terén. Éppen ezért vázoltam fel a javaslataimban egy általam kitalált gazdaságátadási információs és támogató rendszer kiépítését, melyen keresztül a lehető legkönnyebben megtörténhetne a tájékoztatás és maga a gazdaságátadás.

Mindenképpen ösztönözni kell az idősödő gazdákat arra, hogy gondolkozzanak el a gazdaságátadáson és adjanak teret a fiatal gazdák számára. Engedjék meg nekik, hogy megmutathassák azt, hogy ők is képesek egy gazdaság elvezetésére, hiszen megfelelő motivációval, innovációval és tudással rendelkeznek. Tudatosítani kell bennük, attól még hogy átadják a gazdaságot egy fiatalabb vezető kezébe, nem szükségszerű velejárója az, hogy teljes mértékben kivonuljanak a gazdaság vezetéséből. Nem kell végérvényesen felhagyni a tevékenységükkel és nem is kell elengedniük a hosszú évtizedek alatt, kemény munkával felépített vállalkozásukat. Csak átadják terheiket és felelőségeiket a fiatalabb generáció számára. Segíteniük kell a fiatal gazdákat az elindulásban, hiszen manapság önerőből egy saját mezőgazdasági vállalkozás elindítása kifejezetten nehéz. Tegyük hozzá azt is, hogy nem elegendő mindössze elindítani egy vállalkozást, talpon is kell maradni, amely egy igen komoly feladat. Valljuk be, hogy a mezőgazdaság egyik legszebb momentuma az, amikor a családi gazdaság a családon belül marad és szülőről gyermekekre száll. Ne hagyjuk hát ezt elveszni! Védjük meg a magyar mezőgazdaságot annak érdekében, hogy megőrizhesse folytonosságát és a biztonságos élelmiszerellátás ne kerüljön veszélybe.

7. Irodalomjegyzék

1. AGRYA – KSH (2013): A Fiatal gazdák helyzete Magyarországon, Központi Statisztikai Hivatal. ISBN 978-963-215-914-0
2. AGRYA (Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége) (2018): Az ügy, ami összeköt, Nemzeti minimum az agrár-nemzedékváltásért. A Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetségének javaslatai a magyar mezőgazdaság generációs megújulásáért. Programkiadvány <https://agrya.hu/hirek/az-ugy-ami-osszekot-nemzeti-minimum-az-agrar-nemzedekvaltasert> Letöltve: 2024. 08. 03. 21:25
3. BOLD AGRO KFT.: Beszélgetés Szabó Imrével a generációváltásról (2024. július 17.) https://boldagro.hu/hireink/blog/beszelgetes-szabo-imrevel-a-generaciovaltasrol/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR0hM64R8N8J5ra6Cj5FF_Y_crrm3SJQVT7M5vHNaUxGm8KHXIP4vmG7U7qc_aem_Bo3dO3z88P7XAa4Xaiz_WAg&sfnsn=mo Letöltve: 2024. 07. 28. 14:04
4. CHISWELL H. M. – LOBLEY M. (2018): „It’s Definitely a Good Time to Be a Farmer”: Understanding the Changing Dynamics of Successor Creation in Late Modern Society. *Rural Sociology*, 83 évf. 3. sz. pp. 630-653. <https://doi.org/10.1111/ruso.12205> Letöltve: 2024. 08. 11. 19:00
5. CSEGŐDI T. L. (2024): A gazdaságátadási szerződéssel kapcsolatos szabályokról. *Agrárágazat* – 2024./7. lapszám (2024. július 22.). <https://agraragazat.hu/hir/agrar-gazdasag-oregsegi-nyugdijkorhatar-mezogazdasag/> Letöltve: 2024. július 28. 16:14
6. DIAS C. – FRANCO M. (2018): Cooperation in tradition or tradition in cooperation? Networks of agricultural entrepreneurs. *Land Use Policy*, 71: pp. 36-48. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.11.041> Letöltve: 2024. 08. 11. 19:48
7. DIAS C. – RODRIGUES R. G.- FERREIRA J. J. (2019): What's new in the research on agricultural entrepreneurship? *Journal of Rural Studies*, 65: pp. 99–115. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.11.003> Letöltve: 2024.08.11. 20:02
8. DÚL J. (2023): Az agrárgazdaságok átadásáról szóló törvény egyes magánjogi aspektusai, *Debreceni jogi műhely*, 2023. (XX.) 1–2. Debreceni Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Debrecen. DOI 10.24169/DJM/2023/1-2/4 pp. 65-97.
9. FALUS T. (2023): Utódlás vagy eladás? 2023. 09. 17.-i megtekintés. http://lafemme.hu/emberek/2384_utodlas_vagy_eladas
10. HAMZA E. (2022): A generációváltás akadályai és ösztönzői a magyar mezőgazdaságban, *Gazdálkodás* 66(1)-2022, pp. 3-27.

11. HANTOS K. (2010): A hatékony generációváltás elősegítése a mezőgazdaságban – a fiatal gazdák támogatása. Doktori (PhD) értekezés
12. HEGYES P. (2017): A földforgalmi törvény a gyakorlatban – avagy az utolsó öt oldal. Honori et virtuti: ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára, (64). pp. 116-121.
13. HORNYÁK ZS. (2023): Földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásáról szóló törvény hatása a földöröklés szabályozására. IN: Jogi kihívások és válaszok a XXI. században 2. Szerk.: VARGA Z. Miskolc, Miskolci Egyetem, Állam – és Jogtudományi Kar. pp.: 76-86. ISBN 978-963-358-315
14. KÁLLAY L. – SZABÓ K. (2023): A családi gazdasági társaságok azonosítása és fő teljesítménymutatóinak összehasonlító elemzése Magyarországon, Közgazdasági Szemle, LXX. ÁVF., 2023. október pp.1108-1130.
15. KOVÁCS É. K. (2020): A generációváltás megtervezettsége és a családi gazdaságok jövőképe közötti összefüggések, Economica XI. Új évf., 3.-4. sz. pp. 55-68. ISSN 2560-2322
16. KŐSZEGI I. R. (2018): fiatal (agrár) gazdák helyzetének vizsgálata a homokhátságon. Szent István Egyetem, Gödöllő, Egyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, Doktori (PhD) Értekezés
17. KPMG Tanácsadó Kft. (2016): A fiatal gazdák támogatásának nemzetközi összehasonlítása <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/hu/pdf/hu-Fiatal-Gazdak-20161130.pdf> Letöltve: 2024.08.03. 22:39
18. KSH (2020): Agrárcenzus https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/ac2020/elozetes_adatok/index.html#/mezogazdasagi-munkaero-graf
19. KSH (2022): Magyarország számokban. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mosz/mosz_2022.pdf Letöltve: 2024.08.03. 12:26
20. MAUTHNER I. (2024): A generációváltás ma a legnagyobb kihívás a mezőgazdaságban, 2024.03.30. <https://www.teol.hu/helyi-gazdasag/2024/03/a-generaciovaltas-ma-a-legnagyobb-kihivas-a-mezogazdasagban-2> Letöltve: 2024.08.03. 13:01
21. MOLNÁR A. (2021): Generációváltás a mezőgazdaságban. IN: MATE Tudományos Diákköri Konferencia. Konferenciakötet. szerk.: Farkas Alexandra. Gödöllő, Magyar Agrár – és Élettudományi Egyetem, 2024. pp.: 10. ISBN 978-963-623-100-2 (pdf)

22. NAGY M. (2024): Módosulnak a gazdaságatadási törvény rendelkezései 2024. július 1.-től (2024.06.06.) <https://www.nak.hu/tajekoztatasi-szolgalatas/jogszabalyok/235-jogszabalyi-osszefoglalo/107260-modosulnak-a-gazdasagatadasi-torveny-rendelkezesei-2024-julius-1-tol> Letöltve: 2024. 07. 31. 19:58
23. OLAJOS I. (2022): Át kell – e alakítani a mezőgazdasági cégeket? Avagy a jogalkotás hatása a mezőgazdasági termelőszervezetekre, Miskolci Jogi Szemle 17. évfolyam 4. sz. pp. 56-75.
24. Országgyűlés hivatala: Generációváltás a mezőgazdaságban, Infojegyzet 2021/58, 2021. szeptember 17. pp. 1-4.
25. PRIVÓCZKI Z. I. – BORBÉLY CS. – BODNÁR K. (2015): Fiatal gazdák magyarországi megítélésének összehasonlító elemzése. pp. 182-190.
26. PRIVÓCZKI Z. I. – BORBÉLY CS. – BODNÁR K. (2017): Humánerőforrás – gazdálkodás és a fiatal gazdálkodók kapcsolata. IN: TAYLOR Gazdálkodás – és szervezéstudományi folyóirat. A Virtuális Intézet Közép – Európa Kutatására Közleményei. 2017/3-4. szám, IX. évfolyam 3-4. szám No. 29-30. szerk. GULYÁS L. – KECZER G. Szeged, Egyesület Közép – Európa Kutatására. pp. 5 – 10. ISSN 2064-4361
27. PRIVÓCZKI Z. I. (2019): Fiatal gazdák földhözjutási lehetősége közvetlen és közvetett agrártámogatások tükrében. In: Logisztika a Dél-Alföldön. Lektorált tudományos konferenciakiadvány. szerk.: BODNÁR K. Csongrád, AGRO-ASSISTANCE KFT. pp. 62-70. ISBN: 978-615-00-5186-4
28. PRIVÓCZKI Z. I. (2020): A Dél – alföldi fiatal gazdálkodók társadalmi – gazdasági helyzete, különös tekintettel az igénybe vett támogatások hasznosulására. Doktori (PhD) értekezés.
29. SINKA J. (2023): Ősz a mezőgazdaságban: támogatások és lehetőségek. MezőHír-2023/12. lapszám cikke – 2023. december 07. <https://mezohir.hu/2023/12/07/agrar-generaciovaltas-tamogatas-nak-kap-mezogazdasag/> Letöltve: 2024. 08. 03. 19:10
30. SZÉKELY E. (2009): Nemzedékváltás a mezőgazdaságban. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet. ISBN 978 963 491 537 9
31. SZENTESI I. (2019): Az utódlás hatása a mezőgazdasági gazdálkodók együttműködési és innovációs készségére és versenyképességére. Doktori (PhD) értekezés tézisei. Szent István Egyetem, Gödöllő
32. SZILÁGYI J. E. (2022): A magyar földjogi szabályozás egyes sarkalatos kérdései, Miskolci Jogi Szemle 17. évfolyam 2. sz. (1. különszám) pp. 402-411.

33. SZINAY A. – ZÖLDRÉTI A. (2020): Az agrár generációváltás új dimenziói, különös tekintettel a koronavírus gazdasági hatásaira, Polgári Szemle, 16. évf. 1-4. sz. pp. 141-160., DOI 10.24307/psz. 2020.07.09
34. TÓTHNÉ BODGÁL G. (2023): Az agrártámogatások földhasználati alapjai. Szakdolgozat. Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar Civilisztikai Tudományok Intézete. Agrár-és Munkajogi Tanszék. Miskolc 32.p. <http://midra.uni-miskolc.hu/document/43254/41378.pdf> Letöltve: 2023.10.30. 22:17
35. URBÁNYI D. (2023): A pályakezdők helyzete és lehetőségei a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar területén, Világpolitika és Közgazdaságtan, 2. évfolyam, 1.sz. pp. 101-105. DOI:10.14267/VILPOL2023.01.10
36. WEISZ M. (2011): Generációváltás az agrár (fejlesztés) politika segítségével. Nemzeti Fejlesztési fórum Lajosmizse
37. 2021. évi CXLIII. törvény az agrárgazdaságok átadásáról
38. 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
39. 2013. évi CXXII. törvény a mező – és erdőgazdasági földek forgalmáról